6
56. årgang
Juni 1954

DEN KØBENHAVNSKE FORLYSTELSESHAVE

ARKITEKTEN

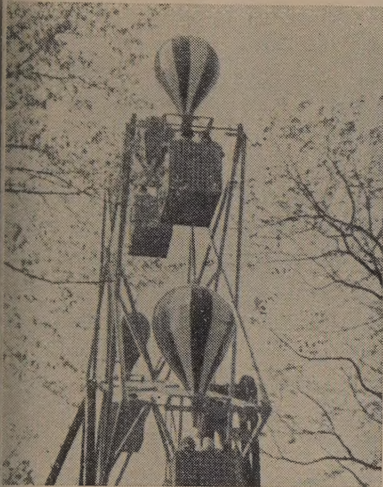
TIDSSKRIFT FOR ARKITEKTUR OG DEKORATIV KUNST

MÅNEDSHÆFTE

UDGIVET AF ARKITEKTENS FORLAG. REDAKTION OG EKSPEDITION: BREDGADE 66. KØBENHAVN K

ARKITEKTEN, månedshæfte Årg. 56 Nr. 6

…rift for arkitektur og dekorativ kunst
…r: Arkitekt Jens Mollerup (ansv. efter …loven).
…af redaktionsudvalget: Arkitekt Willy …en.
…onsudvalg: Arkitekterne Hans Henning …en, Henning Meyer, Viggo Møller-…n, Erik Nilsson og Johan Pedersen.
…mentsprisen for begge hæfter tilsammen …,00 kr. pr. kvartal, ugehæftet alene …kr., månedshæftet alene 9,00 kr.
…spris: Ugehæftet 1,00 kr., måneds-…t 3,00 kr.
…eredaktør: Bertel Barnholdt.
…e- og abonnementsekspedition: Bredgade …København K, Minerva 1290*.
…onssekretærer: Ruth Stilling (tekst), …n Andersen (annoncer).
…ionens adresse: Bredgade 66, København …Iinerva 1290*.

…let for Ib Andersens plakat; 80'ernes ballongynge

…NEDSHÆFTE 6, 1954
…HOLD:

…atkort og annonceindex
…tkortene på dette hæftes artikler m. m. … på annonceside 28.
…ørfortegnelsen er anført på annonce-…6.

…ncer:
… annoncer i *Arkitekten*'s uge- og må-…æfte betyder, at annoncøren udstiller …ggecentrum.

…ITEKTENS FORLAG
…de 66, Kbh. K, Minerva 1290*. *Fg. forlagsleder:* …lmann Olsen (sekretær i forlagets bestyrelse).

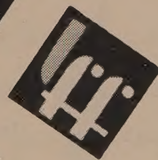
English Summary

Arkitekten's Publications: Weekly Edition (Friday) and Montl
Edition (12 illustrated issues a year).
The annual subscription rate for Weekly Edition: D. Kr. 30,0
The annual subscription rate for Monthly Edition: D. Kr. 36,0
Combined subscription to both editions: D. Kr. 60,00.
Subscription and editorial offices: Bredgade 66, Copenhagen

This issue of *Arkitekten* Monthly is devoted to tl Copenhagen Pleasure Gardens. In the main artic Mrs. Ide Løppenthin, M.A., introduces the pleasu garden of the nineteenth century, in Denmark a com bination of traditions from the old spas and new ide imported from France and England. The author giv a description of the public gardens connected to tl royal castles and the pleasure gardens, which were la out outside the ramparts and gates of the old city wh —like other European cities—Copenhagen grew ai burst these bounds. These gardens primarily built the romantic British style with temples and cottag in so-called Moresque, Turkish, and Swiss style, et

About 1830 the Vauxhall Gardens were known Copenhagen. Throughout the eighteenth centu London had been the leading city in regard to ple sure gardens, but Paris now took the lead, and it w quite natural that Georg Carstensen,—the Dane wl has meant so much to Copenhagen in this field—wl was a great traveller, was influenced by this cit When he returned to Denmark in the forties the hea classicist style of architecture represented by C. Hansen, was being succeeded by a more radical tre under the lead of G. F. Hetsch, an architect wl shared broad international views, and it is likely th there has been a connexion between these two me At any rate, when in 1843 Carstensen created "Tivol he chose as architect one of Hetsch's pupils: H. Stilling. Stilling was originally a bricklayer, b thanks to his fine abilities he was favoured by Hets and became his amanuensis. Like all his pleasu garden schemes Carstensen's plans for "Tivoli" we soaring, and it is to be believed that Stilling's sou judgment and ability to discern what people wou like have greatly contributed to "Tivoli"'s success. The "Tivoli" that was opened in 1843 was characte ized by Stilling's light and graceful pavilions. The retically he built on Hetsch's French taste, in practi he continued the tradition from the romantic garde His main theme was the open pavilion. Thus, fro the very beginning, the Concert Hall was open front, the roof being borne by columns of shape li candelabra, and likewise the other buildings we partly surrounded by open passages.
In order to get permission to use the fortifications pleasure garden Carstensen had to fulfil the followi demands: building materials of canvass and woo existing trees and plants not to be touched. Stilli made the best out of these conditions, the gener layout running zigzag and underlined by his situati of buildings in groups of three, a big one flanked two smaller ones. This may be seen even to-day.
We do not know much about the decoration of tl buildings in those days, they are said to have bee painted, a warm, yellow colour; decorated outsi

(Teksten fortsættes på omstående si

L. F. Foght præsen-
terer dessin "Sten"
tegnet af arkitekt
Tove Kindt-Larsen
m. a. a.

and inside in Pompeian style; inside ceilings and wa covered with canvass. At any rate, the public delig ted in Carstensen's "Tivoli".

The consequence of this great success was consta extensions and rebuilding, e. g. of the Concert Ha which had to be closed for climatic reasons. This w made by means of windows and iron bars, an ea example of glass and iron construction which was mu admired.

In 1844 the layout of the garden itself was perform with big, irregular flower beds and lots of funny thin as for instance seats beneath Chinese umbrellas, st tues, and aviaries, antique vases, tents, and a mine spring.

In 1845–47 Carstensen and Stilling continued partners, the latter being architect for Carstense Winter Tivoli "Casino" in Amaliegade. But obvious Copenhagen was not big enough for an establishme of this nature, and—in spite of the grand architectu and fine interiors—it was closed down one year late The author tells of other Carstensen-establishmen designed by Stilling and by another of Hetsch's pupil Carl Emil Wessel—but "Tivoli" was what remaine Besides the illustrations referring to Mrs. Løppenthi article there are a number of illustrations presenti the latest news from "Tivoli". "Dansetten", a danci pavilion designed by Frits Schlegel, architect M.A. "The Alley" behind the amusements, crowded wi ideas by the theatre painter Erik Nordgreen, and nally scheme for a new Concert Hall designed Frits Schlegel and Hans Hansen, architects M.A.A.

Publications with english summary

Arkitektens forlag, the publisher of *Arkitekten*, h published the below mentioned publications wi English summary:

Århus Universitet (University of Århus), 1949 .... kr. 4,0
Boligforhold og Sanering i Fattigkvartererne i U.S.A.s byer (Housing Conditions and Slum Clearance in U.S.A. Towns), 1946 - 3,0
Britisk byplantradition (Townplanning Tradition in Britain), 1946 .... - 2,0
Amerikansk Arkitektur (American Architecture) by professor Kaj Fisker, 1950 .... - 7,0
Frihedsmonumenter og frihedskollegier (Monuments and Colleges in Memory of Liberation), 1951 .... - 6,0
Legepladser (Playgrounds), 1952 .... - 10,0
Skolebyggeri i een etage (One-storey Schools), 1951 .... - 7,0
Kollektivhuset „Høje Søborg" (The Collective House „Høje Søborg"), 1952 .... - 7,0
Rundetårn og Sneglegang (The Round Tower and Spiral Ramp), 1952 .... - 16,0
Arkitekten Ulrik Plesner (Ulrik Plesner, Architect 1861-1933), 1952 .... - 18,0
Statsanstalten for livsforsikring (The State Life Insurance Company) 1954 .... - 4,0

New!

Arkitekten Arne Jacobsen (Arne Jacobsen and his work) 1954 .... - 28,0

(Teksten fortsættes bag i hæfte

Et bedre Tivoli

Af arkitekt Gunnar Biilmann-Petersen

Den 18. august 1929 skrev arkitekt Gunnar Biilmann-Peters en kronik i *Politiken* om Tivoli; det er måske på sin plad dette månedshæfte at genoptrykke disse betragtninger, selv de tidligere har været gengivet i ugehæfte 32/1944.

Tivoli har igen været diskuteret i Pressen. Efter Professor Wanscher i sin Kronik om Kjøbenhavn *Politiken* lod en Bemærkning falde om Haven, he vendte Bladet sig til Professor Wanscher, Profess Utzon-Franck og Havearkitekt C. Th. Sørensen f yderligere at faa Udtalelser om Tivolis æstetiske Værd Svarene fra disse tre, der hver paa sin Maade er fa lige Æstetikere, formede sig som et varmt Forsvar f det gamle, det traditionelle Tivoli. Det er værd lægge Mærke til, at den udprægede Sagkundskab sta paa akkurat samme Standpunkt som alle Kjøbenha nerne. Gaar man ind i Tivoli paa en Festdag, mærk man snart, hvad det store Publikum forstaar v Tivoli – det er „det gloende Fortov", den zigza formede, illuminerede Allé foran Søen. Paa en Aft med svagt Besøg er Haven (bortset fra Dansesteder og maaske „Tønderne") praktisk talt tom, men „Fo tovet" er livligt, for her holder de faste Tilhænge af Haven til. Der har været talt og skrevet meget o Tivolis evropæiske Berømmelse og om dets Fortrin f andre Forlystelsesparker. Ved en Sammenligning v man let blive klar over, at Tivolis Charme beror pa at det er en gammel *Have*. Folk hygger sig i den fes ligt illuminerede, bevoksede Promenade – og de hy ger sig i de sentimentale Omgivelser til Søen. De centrale Plads, hvor Publikum faar gratis Artistopv ninger, Fyrværkeri o. l., og hvor den straalende ill minerede Koncertsal skulde virke som et Brændpun for Feststemningen, er tænkt som Havens Midtpunk man skulde her være i Hjertet af Tivoli, men „Fo tovet" trækker Folk bort, saa snart Forestillingerne forbi, og „Fortovet" staar i Kjøbenhavnernes H kommelse som Essensen af Tivoli.

Publikum har Ret i, at det er her, det berømte Tiv ligger; derfor bør de Planer, der har været fremm om at nedrive Glassalen, ikke opfriskes.

Da Tivoli ikke alene er en dejlig Forlystelseshave f Byens Beboere, men ogsaa et indirekte Aktiv for Bye er det glædeligt og naturligt, at Magistraten hold sin Haand over de Værdier, der har skabt Ryet, o som ogsaa er den egentlige Tradition. „Fortovet" so Hovedbasis for Anlæget gaar nemlig helt tilbage t Havens Start.

Carstensens Tivoli

Publikum kan naturligvis ikke vide, at dets udkaar Promenade i Realiteten stadig er Carstensens Tivol Jeg viser andetsteds i Bladet en Plan af det førs Anlæg. Man kan se, hvor langt det har ligget fra de romantiske Periode (eller maaske fra Carstense sunde Omdømme) at forsøge at drive Folk ind i pompøst, symmetrisk Anlæg, som vi kender det fr Centralgaarden i enhver moderne Udstilling. An slaget er rigtigt, man kan ikke forlange, at en Man skal gøre sig Livet behageligt i samme Øjeblik, so man søger at tage Vejret fra ham.

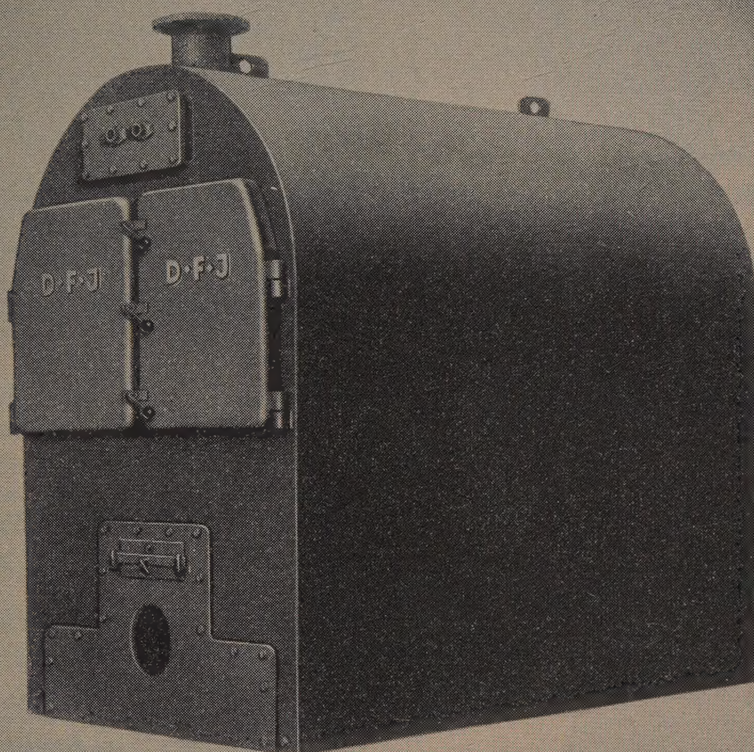
Carstensens geniale Greb er, at han koncentrerer si om en Promenade, der faar en rig Afveksling, id

(Teksten fortsættes på omstående sid

D.F.J. RØGRØRSKEDEL

FOR VARMT VAND TYPE 53 RV
FOR DAMP 1 ATO TYPE 53 RD

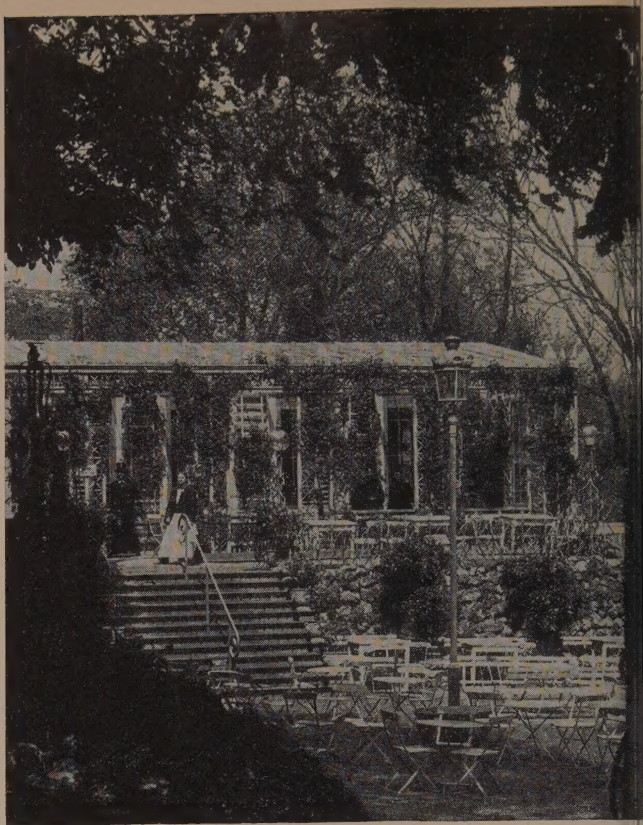
FOR FLYDENDE OG FAST BRÆNDSEL

Kedlen er beregnet for anvendelse af mekaniske fyringsaggregater som oliefyr eller stoker. Varmtvands-kedlen kan leveres med indbygget vandvarmer. Til lavtryksdampkedler fremstilles vandvarmere til indbygning i særskilt tank.

NÆSTVED, GRØNNEGADE 16 - TLF. 18 · KØBENHAVN, HAMBROSGADE 4 - BYEN 9606 · AARHUS, GULDSMEDGADE 28 - TLF. 21100

De gamle Glasverandaer, de overdækkede Pladser og Friluftsserveringer har det rigtige Tiv

den støtter sig til et gammelt zigzagdannet Fæstning anlæg. Planen viser, at Temaet arkitektonisk er u nyttet lige saa fornemt som psykologisk. Man kommet ind i Haven paa samme Sted, som man n kommer gennem Hovedindgangen, og har saa ful Voldgraven gennem en dobbelt Allé, hvor hvert Kna var udnyttet til en „Udsigt"; saaledes først Pantomim teatret, der laa i en Akse paa tværs af Promenade og med Basaren, flankeret af to Thehuse, som d modstaaende Begrænsning. Herefter fulgte de and Anlæg tværs over Alléen; først dannede Kaféen den ene Divan en Indramning om en Udsigt Graven ind mod Byen; dette Sted hed Belle vede Saa kom Koncertsalen midt i Flugten gennem d næste Bastionsfremspring, flankeret af den før om talte Divan og en tilsvarende i det næste Spring in mod Byen – saaledes kædedes Symmetrierne samme til et kontinuerligt Hele, der dog bød paa afvekslen Billeder.

Promenaden endte med „Øen" ind mod Byen Forlystelser til den anden Side. Man maa tænke s Carstensens Allé som en meget udpræget Kerne Anlæget, idet gamle Planer viser, at hele den „ydre Del af Haven kun var beplantet med Buske, Plæn og Blomsterbede. Tivoliplanens Historie er indvikle Haven er berørt af mange Omstændigheder, bl. a. Udstillingen i 1888 og Personbanegaardens Opførels Voldgraven, som dannede Rygstødet for det førs Anlæg, er nu skrumpet ind til en lille Sø, men N veauet bag Promenaden er stadig saa lavt, at den h en naturlig Tilknytning til Terrænet. Bebyggelsen li ger stadig som i Carstensens Dage. Angaaende Kara teren af denne Bebyggelse, der paa alle Punkter senere end Carstensen, er det værd straks at fastsla at den helt og holdent er præget af den rette, natu lige Aand. Ganske vist er Kaféerne langtfra æstetisk

(Teksten fortsættes på omstående si

Mærkværdigheder, men det skal de heller ikke være. De staar nu som Resultatet af mange Ombygninger og Udvidelser, men virker netop stærkt ved en selvfølgelig Folkelighed; man kan rigtig lade Blikket løbe rundt i en Mangfoldighed af Friluftsservering, overdækkede Pladser, gennemsigtige Verandaer og belyste Lokaler, altsammen naturligt og brugeligt, og i første Række er man dejlig fri for at blive trykket af Ambitioner. Glassalen er Afløseren for Carstensens Koncertsal, der ogsaa var af Glas.

Efter Overleveringen havde dette elegante, lette Glashus en stor Part af den første Begejstring for Tivoli; det var den Gang en Nyhed, der senere kulminerede i Opførelsen af Crystal Palace paa den engelske Verdensudstilling, men vi har jo Lov til at tænke Glasset som Tivolis egentlige Materiale; det virker altid sommerligt og festligt med det lette, gennemlyste og dog spejlende Glas. Vi er jo endda ofte henvist til at nyde det Grønne og det milde, men vaade Vejr fra Glashuse. Pantomimeteatret har en helt anden Karakter. Dahlerup har forsøgt og naaet at skabe noget eventyrligt ved den sære, orientalske Pastiche; helt uden Tilknytning til Forestillingen er Kineseri ikke, Pantomimerne er jo Rokoko, og Rokokoens ubegrænsede Sværmeri for Kina knytter en vis Forbindelse. Men den store Værdi ligger i, at Façaden virker næsten eksplosiv ved sin Silhuet og derved reducerer den lille Scene til en Kukkasse, hvor Eventyrspillene foregaar som i en hyggelig Lilleputverden.

Tivoli i Dag

Vi har stadig Carstensens Plan, og jeg har forsøgt ved Beskrivelsen af de tilhørende Bygninger at klarlægge Værdier og Tendenser, som uden Overdrivelse sikrer Tivolis Eksistens, da det er disse Momenter, der giver Haven en Særstilling blandt lignende Etablissementer. Naar Helheden nu alligevel ikke virker overbevisende, skyldes det de Eksperimenter, der senere er gjort med Planen.

Det mest afgørende Skridt er taget lige efter Aarhundredskiftet. Kjøbenhavn var paa det Tidspunkt blevet saa stor, at man manglede en stor Festplads, desuden var den gamle Basarplads truet. Selve Tanken om en stor Plads er med det nuværende Publikum rigtig, men den er realiseret daarligt. Man har lagt en retlinet Flugt langs med den knækkede Allé og dermed ødelagt baade Pladsen og Alléen. Bevæggrunden har sikkert været, at Pladsen, naar den blev skudt midt ind i Haven, blev et virkeligt Centrum og at man skabte en Kontakt mellem Promenaden og Festlighederne. Men Funktionerne er saa forskellige, at man aldrig kan faa et Sammenspil. For Enden af Festpladsen byggede man en ny Koncertsal. Denne Placering har to Fortrin, den kan (ligesom den gamle Basar) virke paa de Ankommende som en monumental Afslutning af et stort Perspektiv, det andet Fortrin er Salens Beliggenhed i Forhold til det naturlige Terræn: den ligger højt over Størstedelen af Pladsen foran. Man dermed er ogsaa alt godt sagt.

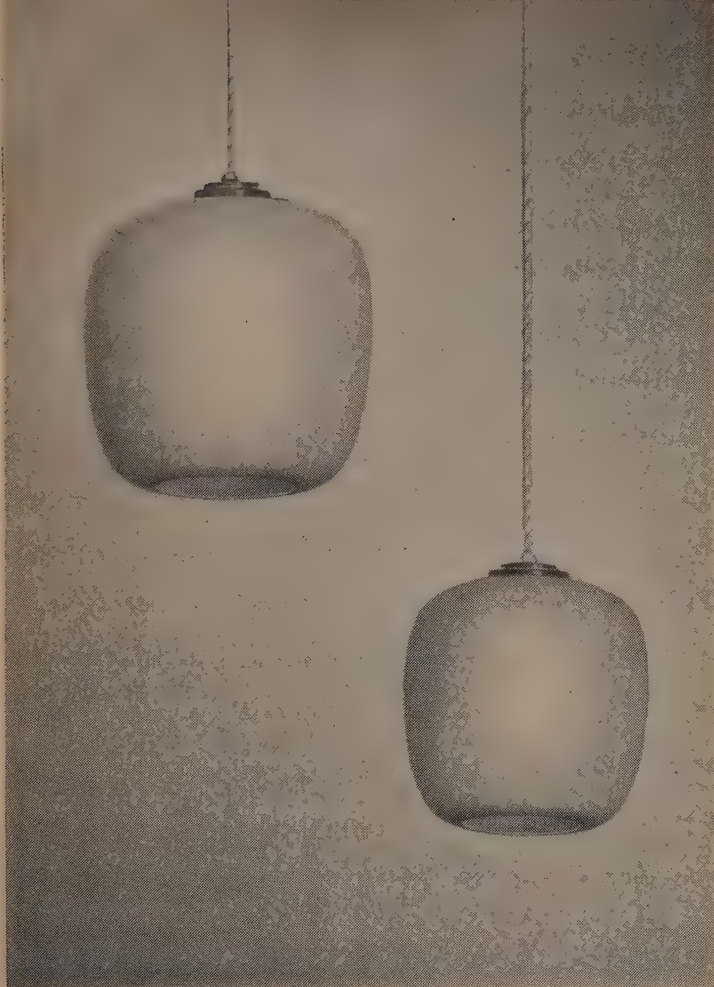
Følgen af, at Salens Façade kom til at ligge, hvor den ligger, blev, at Kunstnerplænen maatte vendes, saaledes at den vender en udpræget Bagside mod det første Sted, hvor Publikum fordeler sig i Haven.

Selve Festpladsen er helt splittet, fordi Folk tvinge

(Teksten fortsættes på omstående side)

til at opfatte den som vendt mod Koncertsalen, sam tidig med, at de skal se den anden Vej, naar der Plæneforestilling. Endelig er det aldeles utilbørligt, man kommer ind bag fra Forestillingen, man ka anstændigvis ikke byde Folk, at de skal trave bag i Haven for der at gøre skarpt omkring og indtag deres Rettigheder som Tilskuere med Næsen i de Retning, de kom fra. At Fyrværkeriet afbrændes pa langs af Pladsen, er en Nødhjælp, der kun tjener yderligere at svække Pladsens Karakter.
Koncertsalen bruges ogsaa om Vinteren til Udsti ling, og der har været talt om Vinterkoncerter, me til disse Formaal er den helt gal; vi har alle Minde om Vandringen paa Brædder gennem den øde Hav Professor Rosen forsøgte at lappe paa Forholdet ve at lave en Indgang fra Tietgensgade. „Salen i Tietgen gade"? Nej! Og saa oven i Købet ogsaa her Tilgan fra Bagsiden.
Det næste betydende Træk, der føjedes til Haven Plan, vedrører væsentlig kun Begrænsningen. Ved An læget af den nye Hovedbanegaard og Bernstorffsgad maatte den gamle Basar falde. Den nye Basar „Nimb knytter sig nærmest til Promenaden vinkelret pa Vesterbro, og Pantomimeteatret har dermed miste sin sidste Støtte i Planen. Med Plænens Bagside o det tilbagetrukne Wivel som Genboer er det hjælpe løst uartikuleret beliggende. Selv det naturlige Falo som oprindelig var saa fint udnyttet til Tilskuerplad og som har virket smukt, da Anlæget var central hjælper nu til at degradere Teatret. I de senere Aa kender vi det kun som liggende „skævt dernede i e Grøft". Dette er en beklagelig Detaille, men det egen lige Fejlgreb fra de Aar, da Havens Grænser ble fastlagt, er, at man ikke sørgede for en ordentli Randbebyggelse. Et Forlystelsesetablissement, der e omgivet af Gader, maa vise almindelig Gadefaçade Det bizarre Glimt af Lystigheden virker ikke bedr paa En end Lugten af den Bajer, en Anden ha drukket, og den Mand, der ønsker at føle sig suveræ i sin Fritid, bryder sig ikke om at blive „vækket" ve at faa Øje paa det, der ligger uden for hans Friste Disse Forhold er bagefter taget op til Behandlin (Rosens Façade mod Banegaarden), men ikke løs Tivoli har jo selv ved Apolloteatret, Hirschsprung Butik, Wivel, Bræddehytten o. s. v. vist, at der ikk er noget Princip, der gaar imod at leje ud til Uden forstaaende, hvorfor saa ikke tage Konsekvenserne Man kan ikke kalde en samlet Randbebyggelse for e Beskæring af Haven – for naturligvis skulde Stue etagen (i Bernstorffsgade bliver det endda Kælderen udnyttes ind mod Haven, Randbebyggelsen behøve jo hverken at være særlig høj eller dyb, man ma blot have den som et Skel – der udadtil viser Gade façade og indadtil viser Forlystelseshave.
Det eneste Sted, der i Øjeblikket ikke er helt bestem til Randbygning, er Stykket langs Vestre Boulevard her er Afstanden fra Søen til Gaden sine Steder fo lille, her er der ikke Brug for Bygninger ind mo Haven, og endelig har Haven i denne Del saa mege Karakter af en almindelig offentlig Park, at Partern paa de to Sider af Stakittet ikke generer hinanden En anden Fejl, som Tivolis nye Begrænsning avlede var, at man benyttede Lejligheden til at isolere „Gøg let" i et Hjørne af Haven, og herned trak man e

(Teksten fortsættes på omstående side)

social (i bedste Tilfælde psykologisk) Grænse, der o
hæver Fordrageligheden.
De nyeste Ændringer ved det muntre Hjørne er næst
ikke Omtale værd. Alt Lapperiet, de umotivere
stive, symmetriske Pladser, som man kommer ska
ind i og skævt ud af, hele den ørkesløse Udpining
Fantasien har kun gjort ondt værre, tidligere kom m
da rundt om Koncertsalen paa en naturlig Maa
Alt dette bliver imidlertid kun Betragtninger o
bedre eller daarligere Løsninger af Detailler i
forkert Helhed.

Det rationelle Tivoli

Jeg har tilstrækkelig klart fremhævet, at Tivoli k
er berettiget til at optage den merkantilt vigtige
Grund i Byens Centrum, fordi det her er noget me
end de almindeligt bekendte Forlystelsesparker –
dette udelukkende i Kraft af Promenaden og Hav
om Søen.
Den allervigtigste Opgave for Tivoli bliver derfor
fjerne den ubrugelige og fjollede Festplads fra Pr
menaden, en Ordning, der af Pladshensyn *skal* væ
gennemførlig, fordi Størstedelen af Arealet ved Ber
storffsgade ligger uden for det Areal, Carstens
disponerede over.
Alle de store, moderne Anlæg maa saa ligge i en Ak
ud fra Hovedindgangen, og Mellemrummet melle
den romantiske Promenade og det regelmæssige A
læg udlægges til det *Haveareal*, som altid efterlys
naar der er Tale om Tivoli. Hovedpunkterne i d
nye Anlæg er Koncertsalen og en Friluftsplads
Festligheder; begge Steder maa Publikum kun ha
én Indstilling, nemlig Retningen fra Ankomsten m
Forestillingen, derfor maa Salen og Pladsen ligge
Forlængelse af hinanden.
Koncertsalen skal op til Indgangspladsen og her dan
et festlig illumineret Midtpunkt for de Indtrædend
den skal virke som Skellet, der spalter Strømmen
Havens to Hovedanlæg, Alléen og Pladsen. Endel
skal den være den ene Side i en begrænset trekant
Indgangsplads, hvor Teatret og en fremskudt Te
rasse fra Wivel danner de andre Sider. Pantomim
teatret til vinde derved.
Enhver Mand med forretningsmæssigt Overblik m
jo undre sig over, hvad det er, der stiller Tivoli sa
ledes, at man kan undvære Vinterindtægten af e
stor Sal ud til Vesterbrogade.
Bagsiden af Koncertsalen danner et stort Terrass
anlæg med Udsigt over hele Festpladsen, der ogs
til Siderne begrænses af Serveringsfelter (med fri B
plantning), den afsluttes med en Artistscene, der
saa bred, at man her kan afbrænde Fyrværkeriet pa
den rigtige Led, foran Publikum. Scenen maa sa
tidig give Mulighed for en større Illuminationseffek
Nedgangen fra Banegaarden føres lige til Udgang
punktet for Festpladsen; her bliver en Omlægning
Niveauet nødvendig. Den nuværende dybe Nedgang
alt for uhyggelig, og Terrænet maa ikke stige mod Sc
nen, men Planering er altid nødvendig paa en symm
trisk Plads, lige saavel som det naturlige Terræn ha
sin Berettigelse i den frie Have. De støvede Hulle
man nu humper ned i og op af, har sikkert virk
ugunstigt paa mange.

(Teksten fortsættes bag i hæfte

Plakat af Ib Andersen

Den københavnske forlystelseshave

Træk af dens oprindelse og udvikling 725.7

Af mag. art. Ide Løppenthin 725.8

Barokkens og romantikkens haveanlæg er to afgørende højdepunkter i havekunstens historie. Deres løsninger af problemet om sammensmeltning af natur og kunst er diametralt modsatte. Barokken lader den abstrakte, arkitektoniske idé være udgangspunktet og beherske naturen. Romantikken derimod engagerer naturen som førstekraft og dirigent for anlægsform og arkitektur. Mellem disse to yderpunkter findes et utal af mellemformer. Det nittende århundredes forlystelseshave er iblandt dem.

Denne offentlige, illuminerede, havetype, der foruden restauranter også omfatter forskellige arter af folkelige forlystelser, var i forrige århundrede blevet en almindelig europæisk mode, der da også blev indført i København. Ren import blev den dog ikke her. Indenfor landets grænser havde den sine egne dybe rødder, såvel i folkets gamle kildemarkeder som i de fornemmes lysfester og fyrværkerier og sidst ikke mindst, i alle de små restaurationshaver, mest udenfor hovedstadens porte, der ligefra Holbergs tid var så yndede af københavnerne.

I begyndelsen af århundredet indtraf det tidspunkt i byens historie, hvor befolkningen blev så stor, at den ikke mere kunne holdes indenfor de volde og porte, der omgav den. Det varede dog noget, før der blev tale om egentligt spekulationsbyggeri udenfor den befæstede bys porte, blandt andet fordi det af militære grunde var forbudt at bygge i højden der. Men jo trangere pladsen indenfor portene blev, desto stærkere blev behovet for at færdes udenfor dem. Man kunne ikke længere nøjes med de sjældne udflugter ad dyrehaven til, når man længtes bort fra byens „kvalmfulde mure“. Det nemmeste og mest nærliggende var så at foretage promenader på voldene eller i kongens have, og det blev meget benyttet. Men endnu mere tillokkende stod for mange *Frederiksberg Have*, som var åben for publikum, i hvert fald for den honnette del. Denne populære adspredelse, med kongesejlads og det hele, gjorde, at strømmen fra byen for en stor del trak gennem Vesterport, og at Vesterbro og til dels Frederiksberg ganske naturligt blev grobund for et sommerligt forlystelses- og restaurationsliv, der fungerede som en slags aflægger af den elskede, men fjernt beliggende Dyrehavsbakke. Og når bakkens fastsatte tre uger var forbi, blev det dens afløser. Bakkens gøglere blev dog ikke Vesterbros eneste faste beboere. Ligefra Christian IV's tid havde et ganske andet folkefærd, slagterne, haft til huse her, for at de kunne udøve deres kraftige håndtering udenfor byen, så befolkningen slap for stanken. Traditionen bag Kvægtorvet og Værnedamsvejs slagterbutikker er således gammel nok.

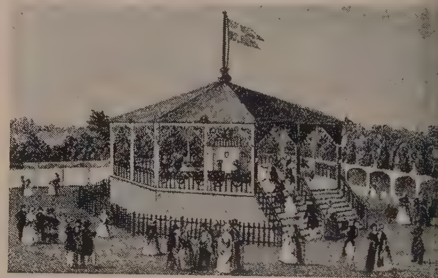
Det har været et saftigt liv, der gik for sig på det gamle Vesterbro, og frodige skud sendte det ind i det københavnske kulturliv. Pricerne og Fru Heiberg hørte således oprindeligt til her for ikke at tale om Storm P. Men det honnette København fandt livet på Vesterbro lovlig krast og havde svært ved at falde rigtigt til her, skønt det til stadighed beholdt en fremskudt stilling i den

kgl. skydebane, det eneste stykke betydeligere arkitektur, Vesterbro lang tid ejede, bortset fra enkelte fornemt tilbagetrukne landsteder.

Der var imidlertid fremdrift i det københavnske borgerskab i disse årtier. Som klasse skulle det vise, at det forstod at gøre sig gældende både politisk og socialt, og end ikke det vilde Vesterbro kunne i længden holde stand overfor den borgerlige civilisation. Det begyndte i den fine ende, i slotshaven selv. En italiensk stukkatør, Agostino Taddey, var blevet indkaldt for at arbejde med udsmykningen af C. F. Hansens Christiansborg. For at yde ham kompensation for arbejdet, der i de pengefattige år gik trægt, gav kongen ham 1813 lov til, med Schweizer-Italieneren Monigatti som vært, at åbne *„en nydelig pavillon i form af et tempel“* i Frederiksberg Have, hvorfra han kunne beværte publikum med forfriskninger og musik og ved højtidelige lejligheder afbrænde fyrværkeri. Noget klart begreb om den lille træbygnings udseende giver udtrykket „tempel“ egentlig ikke, men navnet tyder på, at pavillonen har været et stykke havearkitektur i lighed med de andre lysthuse i Frederiksberg Have og Søndermarken.

Monigattis pavillon i Frederiksberg Allé, opført 18

Disse to haver var i tiden før 1800 blevet omlagt i engelsk landskabelig stil og var blevet udstyret med dennes stemningsfulde lysthuse. En af den romantiske haves store attraktioner var jo, at den i fantasien tillod sin gæst at foretage eventyrlige rejser til fjerne lande og fjerne tider. Derfor bød den på overraskelser som mauriske, tyrkiske, kinesiske og schweiziske lysthuse midt mellem tilgroede gotiske kapeller og klassiske tempelanlæg. Blandt disse mange stilarter var den klassiske den bedst funderede og i første omgang den mest benyttede, selvom det senere skulle vise sig, at også de andre historiske og oversøiske stilarter havde en fremtid for sig. I forbindelse med Monigattis sandsynligvis klassiske frederiksbergske forfriskningstempel kan det være rimeligt at nævne Harsdorffs Herkulespavillon i Rosenborg Have. Den var tre år i forvejen blevet overladt Konditor Firmenich til offentlig beværtning og havde haft succes i denne egenskab, selv om den i popularitet hurtigt blev overfløjet af den frederiksbergske, der blandt andet kunne prale med ærefulde besøg af kongefamilien selv. Rosenborg Have havde forøvrigt allerede i Struensetiden været offentlig tilgængelig, men havde aldrig opnået at blive skueplads for den anstandsfulde blanding af kongetroskab og folkelighed, der udfoldede sig i Frederik VI's have.

Alleenberg: Karousselbanen

Alleenberg: Det kinesiske lysthus

Mellem den stilfulde slotshave og det primitive Vesterbro lå Frederiksberg Allé og virkede isolerende. I begge ender var den forsynet med en jernport og vagt, der præciserede dens opgave som kongeallé. Dens bebyggelse var temmelig spredt og bestod mest af lystgårde. Af disse blev de to, som lå nærmest slottet, allerede før 1800 benyttet som beværtningssteder og understregede derved alleens funktion som pilgrimsvej til slottet. De lå side om side – overfor kirken – og delte retfærdigt publikum imellem sig: *Ratzenborg*, den ældste, tog den djærvere del. *Alleenberg*, ved siden af, den finere portion, blot med et interregnum mellem 1806 og 1818, hvor der kun var privatbolig.

Stort set har dog alleen fra begyndelsen virket som et stykke ingenmandsland, uden lygter og elendigt vedligeholdt.

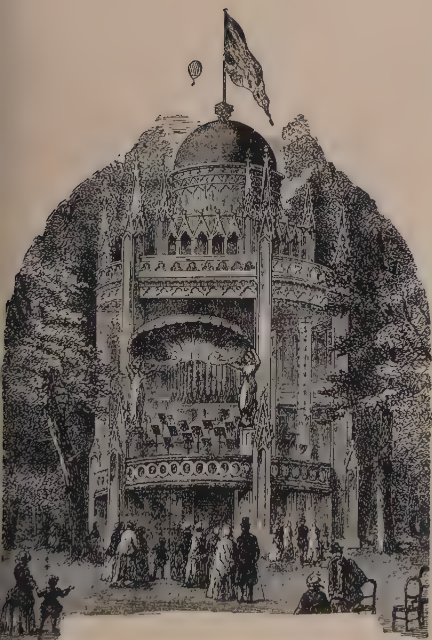

Alleenberg: Teatret

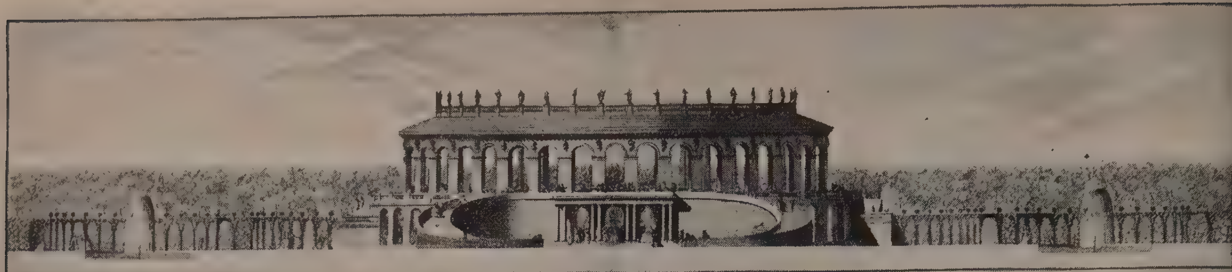
Reimer Kehlets „Rosenlund" åbnet 1829

Så skete der i 1827 det, at alleen, på den nuværende St. Thomas Runddel pludselig blev opmuntret med en lille, lysstrålende pavillon i slægt med slotshavens. Værten var tilmed den samme. Monigatti havde måttet overlade sin oprindelige beværtning til Josty og gik nu til angreb på Frederiksberg Allé og drog den fordel af flytningen, at han her havde langt friere hænder til at udnytte sine evner som festarrangør. Sit honette publikum tog han med sig og diverterede det med fyrværkeri og illuminationer, så hans pavillon blev som et dobbelt forjættende vartegn i den mørke allé. Han afholdt stilfulde abonnementsballer og fik en overdådig succes, da han indkaldte Tyrolere og Italienere til at underholde publikum med sang. Han blev meget populær og som Københavns maitre-de-plaisir en forløber for Georg Carstensen, der netop fik sit gennembrud med Tivoli i Monigattis dødsår 1843.

I følge afbildninger synes pavillonen i Alléen at have været en rummelig træbarak, udvendig inddelt ved klassicerende led. Gavlen er spændt over bygningens langside og taget er afvalmet. Den pilasterbårne gesims er pyntet med små palmetter. De høje vinduer går ned til gulvet og har halvrund afslutning foroven. Det er næppe forkert at sætte pavillonen i forbindelse med den dengang aktuelle havearkitektur, en samtidig tegning giver den endda et kinesicerende sving, som uvilkårligt leder tanken han på det kinesiske tempel i Frederiksberg have.
På den nærliggende Værnedamsvej startede chokoladefabrikanten Reimar Kehlet 1829 *Rosenlund.* Som i Ratzenborg og Alléenberg gik man her ud fra et existerende hus. Restauranten blev indrettet i et tidligere landsted, der syntes skabt til dette formål med havedøre bag lette arkader. Nu blev haven dog det vigtigste. „Vauxhallerne", som længe havde spøget i det københavnske forlystelsesliv, fik her deres egentlige gennembrud, og med lysfester og musik som attraktioner slog Rosenlund igennem. Den københavnske forlystelseshave begyndte så småt at tage form.

„Vaux Hall" i London. Maleri af Canaletto

Vauxhalls var et internationalt fænomen og betød stort set en offentlig illumineret have. Betegnelsen var engelsk. Originalen var Vauxhall Gardens, der lå et stykke uden for London og allerede var i brug i det 17. århundrede. Haven omtales i Pepys' erindringer. Dens grundtanke var illumination og musik, og dens anlæg havde endnu barokhavens regelmæssige form. London forblev under det meste af det 18. århundrede Europas førende by med hensyn til offentlige forlystelsesanlæg, først i tiden omkring den franske revolution blev den overfløjet af Paris. I Louis seize-tiden begyndte begrebet Vauxhalls at blive moderne i Paris. Arkitekten Jacques Francois Blondel, den berømte teoretiker, omtaler og beskriver det nye fænomen i sine Cours d'architecture fra 1771. Han er ikke uvidende om, at den frie engelske havestil, som er ved at blive mode, er anvendelig her, men i sin egen grundige anvisning på, hvordan en fransk Vauxhall bør se ud, går han endnu ud fra den regelrette barokhave med snorlige alléer og gange, ofte overdækkede med løvværk. Han omtaler de særlige krav, et sådant anlæg stiller til arkitekten og går så vidt, at han antyder, at næppe nogen composition kræver mere

Victor Louis: Projekt til et Vauxhall

af sin arkitekt. Bygningerne skal være lette, men solidt konstruerede, de skal give en illusion om rigdom gennem deres elegance og luxuiøse anvendelse af skulptur, forgyldning og spejlglas. Haven skal ligge bekvemt, nær hovedstaden og helst i forbindelse med en offentlig promenade. Selve terrainet må nødig være en plan flade, men skal inddeles i terrasser for at skabe afveksling. Een afdeling af haven skal indeholde balsale, koncertsale, spillesale og cabinets de conversation. En anden er beregnet på promenader i fri luft og er suppleret med store peristyler og vestibuler, hvor gæsterne kan være, når det regner eller når solen skinner for stærkt. Herfra skal der så være adgang til forlystelsesafdelingen, hvor der gives små forestillinger, og hvor man finder restauranter beregnet til lette måltider. Den første afdeling med bal- og koncertsale er den fineste. Den foreslår han at forbinde med et esplanade- og terrasse-anlæg, hvor der, med bygningerne som baggrund, ved festlige lejligheder kan afbrændes pragtfulde fyrværkerier. Desuden skal der her være illuminationer med lampioner, lygter eller transparenter, det hele i forbindelse med vandfald og springvand og „naturlige eller kunstige søjlegange". Endelig må det nævnes, at Blondel, i forbindelse med dette anlæg fantaserer om kanalanlæg, hvor der kan opføres romerske naumachier (søslag), han taler om optog og kvadriller, om friluftsfornøjelser som vipper, gynger og forskellige spil og om bjergslæder, altså begyndelsen til de senere rutchebaner. Også arenaer, hvori ungdommen kan opøves i idræt, er med på hans program. Til allersidst foreslår han, at der eventuelt i nogen afstand kan lægges særlige anlæg beregnet for det brede folk og „lakajerne", med kroer og folkelige spil som en *mat de cocagne* d. v. s. en klatrestang med gevinst i toppen. Fra disse anlæg skulle folket kunne nyde illuminationen og fyrværkeriet uden at være til gêne for eliten i den eksklusive have. Blondel er den første europæiske kunstner, der har taget begrebet forlystelseshaven op

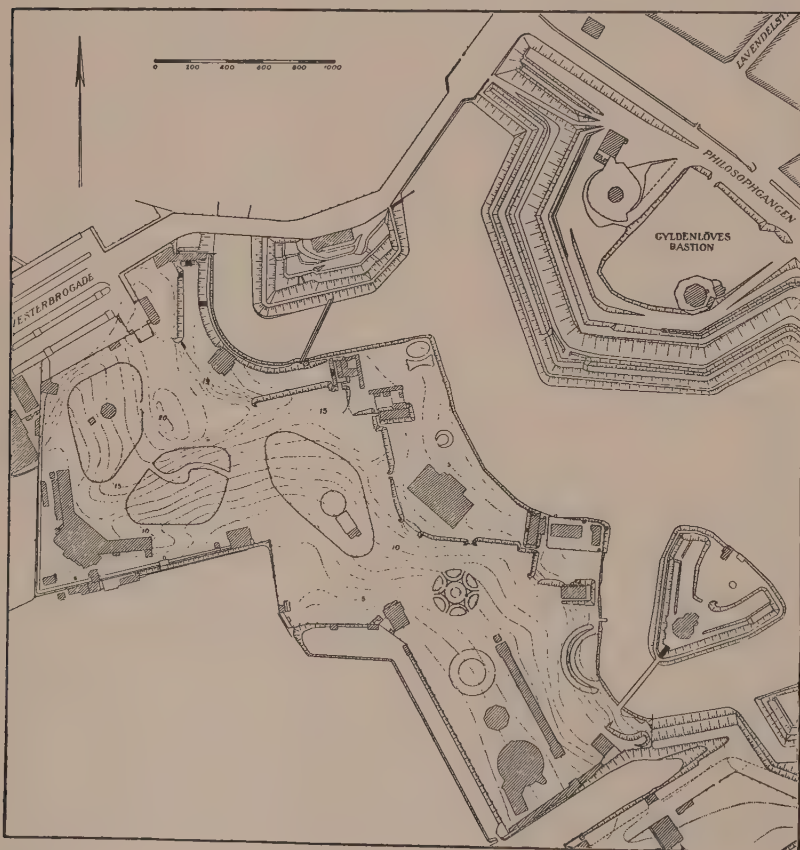
til konsekvent behandling. Foruden Vauxhall var allerede på hans tid betegnelsen Tivoli almindelig anvendt. De romerske fantasier i Blondels projekt giver dette navn nye perspektiver. Lige fra renæssancen havde klassicerende arkitekter øst af de rige kilder, der med hensyn til oldtidens arkitektur findes i Tivoli ved Rom. Ikke mindst har det store ruinfelt her af Hadrians mægtige parkanlæg, hans villa, med dets væld af bygninger i alle former og til alle formål, strålende udsmykket, fået fantasien til at fænge. Det er således ikke for meget sagt, at Tivoli-ideen har dybe rødder, en af dem viser sig at nå helt ned i den romerske oldtid.

Blondel nævner som et af de første anlæg i Paris *Le Waux-Hall du Boulevard*, delvis opført af arkitekten Victor Louis, senere Mesteren for det berømte teater i Bordeaux og for kolonaderne i Palais Royal. Et noget senere var det meget eksklusive og yndede *Tivoli Boutin*, hvis historie forøvrigt blev ganske betegnende for den videre udvikling af de parisiske forlystelsesanlæg. Det åbnedes om sommeren 1773 af skatmester ved marinen Boutin i en park mellem Rue Saint Lazare og Rue de Clichy. Det indeholdt en fornem hovedbygning og en mindre pavillon til intimere selskabelighed. Haven blev anlagt i tillempet engelsk stil med lette pavilloner og malerisk slynget vandløb, hist og her forsynet med broer, der førte over til et „bergerie", hyrdehus, eller til drivhuse med eksotiske frugter. Haven blev hurtigt samtaleemne indenfor den mondæne verden og kom til at nyde hoffets bevågenhed. Adskillige af periodens førende navne nævnes som dens stadige gæster, og da Hertugen af Choiseul i triumf trak sig tilbage til sit exil i Chanteloup, måtte Boutin tilkaldes for at være rådgivende med hensyn til haveanlæggets udformning. Under revolutionen skiftede Tivoliet karakter, Boutin blev henrettet og haven blev skueplads for pragtfulde folkefester. Sin popularitet mistede den aldrig, det var af rent byplanmæssige grunde, man i 1810 måtte bestemme sig til dens nedlæggelse.

Tivoli Boutin kaldtes også La Folie Boutin. Folies var navnet på tidens ekstravagante private parkanlæg i forstæderne. Adskillige af dem fik under revolutionen samme skæbne som Tivoli Boutin: Efter ejerens henrettelse at blive skænket folket som forlystelseshave. Dette gælder f. eks. *La Folie de Chartres*, den nuværende Parc Monceau, anlagt 1778 af arkitekten Carmontelle for Hertugen af Orleans. Her fandtes såvel Boutins engelske havestil, som Blondels romerske ideer til overflod. Den rummede blandt andet nymfæer, springvandsmonumenter, „grave", bastioner, obelisker, en hollandsk mølle, templer, pagoder, kiosker, bade og et stort ovalt endnu bevaret basin til naumachier. Det er således forståeligt, at Paris' forlystelseshaver efter den franske revolution kunne få europæisk betydning. Den danske verdensmand Georg Carstensen, der i 30erne i forrige århundrede gjorde studier i det europæiske forlystelsesliv, foretrak da også absolut det parisiske.

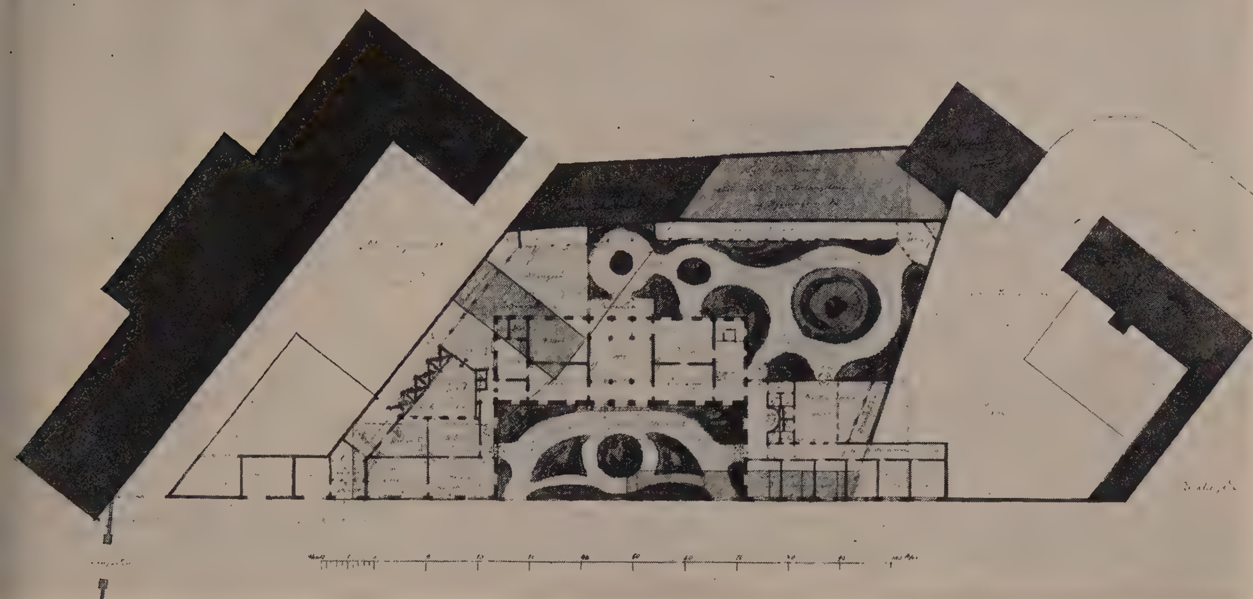
Dog allerede før Carstensens hjemkomst kunne København vise indtagende resultater. Skikken at henrette folk og arve deres ejendom til folkeforlystelser blev ganske vist ikke optaget hos os.

I København måtte man nøjes med at gøre studier i de eksisterende haveanlæg, hvor den engelske mode i århundredets første halvdel dominerede. *Alleenberg*, der 1841 blev udvidet til også at være forlystelseshave, er et fint eksempel herpå. Værten var Chr. Kehlet, en broder til Rosenlunds ejer. Han omdannede den gamle værtshushave til et anlæg med forskellige forlystelser, indrettede i små pavilloner, hvis herkomst er tydelig nok. Således boltrer den kinesicerende stil, der måske anedes i Monigattis pavillon, sig her i svungne tage, ringlende klokker og dekorative drager, mens muhamedanske halvmåner og minaretagtige opsatser pryder andre. Deres praktiske formål var ene at danne rammen om den folkelige morskab fra Vesterbro, og med denne sammensmeltning af romantisk havearkitektur og forstadsgøglet var begrebet: Den københavnske forlystelseshave, en kendsgerning. Hvem der har tegnet Alléenbergs yndefulde arkitektur, ved vi desværre ikke, men at han som udgangspunkt har haft hele tidens venlige og uhøjtidelige opfattelse af de exotiske stilarter, er givet.
Københavns ledende arkitekt i 1840 var den internationalt orienterede G. F. Hetsch. Han blev den, der i Danmark førte smagen for den store tunge klassik, der råder i C. F. Hansens arkitektur, over i en lettere, mere radikal retning. Hetsch var elev af den franske arkitekt Charles Percier og i høj grad præget af dennes og P. F. Fontaines lidt kunstindustrielt virkende stil. Han var meget begejstret for Tysklands banebrydende arkitekt Karl Friedrich Schinkel, selv om han i sin stil ikke rigtigt formår at lade de schinkelske ideer komme til orde. Desuden var han stærkt inter-

H. C. Stillings plan over Tivoli 1844

. F. Hetsch: Toldbodprojekt fra 1845

esseret i kunsthåndværk og udgav med bidrag af sine elever fortegninger for håndværkere til møbler og andet dekorativt håndværk.

Medens C. F. Hansen havde præget byen med store monumentale enkeltbygninger, synes Hetsch at have haft en forkærlighed for at arbejde med byplanen, hvor han monumentalt kunne lade de enkelte bygninger samarbejde til nye helheder. Vi har således fra hans hånd forslag til en samlet bebyggelse af Gammelholm og til nyanlæg af Toldbodkvarteret.

I Gammelholmprojektet (1844) samarbejder han beboelseskvarterets brede parisiske boulevarder med den botaniske have bag Charlottenborg. I den ene ende af haven, mellem Charlottenborg og det kgl. Teater, projekterer han et rummeligt og repræsentativt koncerthus med stor vinterhave, og i havens modsatte del, udimod havnen, lægger han – helt bellevueagtigt – et stort restaurationsanlæg i forbindelse med en søbadeanstalt og promenade. Meget interessante er også tegningerne til Toldbodkvarterets regulering (1843–52). En omlægning var påkrævet. Toldbodvej henlå i vild uorden, hvad der ikke rigtigt passede til dens position ved Københavns vigtigste indsejlingsplads.

Esplanaden var forlængst givet Københavnerne til promenade, og Hetsch forsøgte nu at samle det hele til en både repræsentativ og fornøjelig indgang til staden.

Hetsch's toldbodprojekt er behandlet andetsteds. Her skal blot omtales et tidligt, ikke udført fra 1845, hvor han ved byens indsejling planlægger en storstilet service-station for byens gæster:

En bygning med alle de bekvemmeligheder man kunne forlange: Café og restaurant i forbindelse med veranda og blomsterhave, desuden billard, læsesal og speciel matros-café endda med særlig pergola. Huset skulle ligge overfor Esplanaden og danne en rektangulær afslutning på den senere, som tværoval projekterede plads. I forbindelse med det øvrige elegante anlæg han havde i tankerne med arkadegange og bazarbutikker, ville denne bygning have virket som en virkelig storstadsagtig og gæstfri introduktion til byen.

Det vil være rimeligt at antage, at der har været en forbindelse mellem den internationalt orienterede Hetsch og verdensmanden Georg Carstensen, der i fyrrerne kom hjem og satte fart i det københavnske forlystelsesliv.

Da Carstensen i 1843 i løbet af 2 måneder fik opført sit *Tivoli* benyttede han ihvertfald en ung Hetsch-elev H. C. Stilling som arkitekt. Denne, der var begyndt som murersvend, havde takket være sine gode evner hurtigt vundet Hetsch's bevågenhed, var blevet hans amanuensis og desuden lærer i tegning ved forskellige institutioner. Til snedkernes tegneforening leverede han således en samling møbeltegninger. Disse er forståeligt nok væsentligt i Hetsch's ånd, men viser dog en vis aktualitetssans hos den unge arkitekt, idet han nu og da ikke går af vejen for at anvende nyrokoko, en stil som var moderne og som Hetsch fandt modbydelig. Carstensens planer om Tivoli var i den store stil, som også præger han senere forlystelsesprojekter. I sin indbydelsesskrivelse til aktietegningen nøjedes han derfor ikke med de almindelige folkelige forlystelser, men planlagde desuden varme bade og opdragende goder som læsesalon og gymnastiksal. Lidt sund håndværkertakt fra Stillings side og evne til at vurdere, hvad publikum kunne fordøje, har måske bidraget sit til Tivolis succés.

Det Tivoli, som lukkede op i 1843, var ihvertfald ganske ligetil uden demonstrative ønsker om kulturens højnelse.

Stillings pavilloner var lette og yndige. Teoretisk støttede han sig til Hetsch's franske smag, i praksis gik han ud fra det bestående som Alléenberg og videreførte således traditionen fra den romantiske have. Hovedtemaet var den åbne pavillon. Koncertsalen var således til at begynde med åben fortil med taget båret af kandelaberagtige søjler, og de andre bygninger var lige ledes helt eller delvis omgivet af åbne, søjlebårne gange.

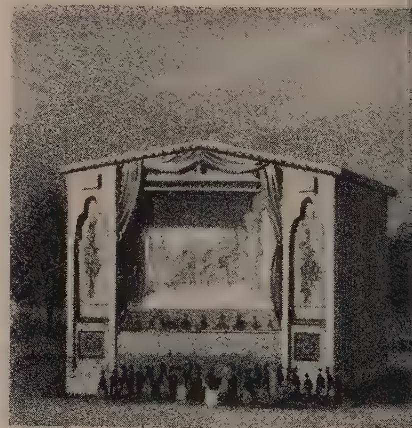
De dekorative enkeltheder var fortrinsvis antikiserende. Løvehovederne og akroterierne på nogle af dem synes ligefrem hentede fra hans møbeltegninger, andre får dog et let exotisk præg af Kina eller Orienten. Men idéen i deres konstruktion og rytmen er overalt den samme, og placeringen på fæstningsterrænet er lige så enkel og velvalgt: Bygningerne fordeles i grupper på 3 ad gangen. Een større flankeres af to mindre. Ved indgangen teatret, med sin scene morsomt indfattet à la skilderi, flankeret af to ens buffeter, derefter koncertsalen med de to „tyrkiske“ divaner til tobaksrøgning som drabanter, og endelig den store restaurationsbygning med sine to udløbende bazarfløje. Dette princip gælder dog ikke havens bageste ende, der dengang som nu var forlystelsesafdeling og opfyldt af rutschebane, gynge, panorama, skyde- og keglebane, samt „dampkarousselbanen“, hvor man roterede, siddende i et jernbanetog.

H. C. Stilling: Den oprindelige indgang

H. C. Stilling: Karousellen i Tivoli 1844

H. C. Stilling: Teatret 1844

H. C. Stilling: *Den ene af Divanerne 1844*

I det store og hele blev der imidlertid ved anlægget af Tivoli gjort en dyd af nødvendigheden. Da Carstensen fik lov at benytte selve fæstningsterrænet til sin have, måtte han forpligte sig til som bygningsmateriale kun at anvende træ og lærred, og hvad anlægget angik, måtte den bestående træbeplantning ikke røres. Deraf kommer den morsomme zig-zag-linie i grundplanen, som Stilling fulgte og understregede ved hjælp af sine pavillon-grupper. Den mærkes den dag i dag.

Om bygningernes øvrige udseende berettes, at de var malede i en varm gul tone og brandtaxationerne fortæller, at de ud- og indvendigt var smagfuldt dekorerede i pompejansk stil, at de indvendigt havde lærredsbetrukne lofter og vægge, hvortil limfarve var brugt, mens træværket iøvrigt var oliemalet. Som hjælp til dekorationsarbejdet havde Stilling maleren Carl Løffler, der netop var hjemvendt fra en studierejse til Pompeji, og som året efter fik brug for sine dekorative begavelse ved udsmykningen af Thorvaldsens Museum. Tivoliudsmykningerne gjorde stor lykke hos publikum, men hvordan de egentlig har set ud er ikke overleveret. De *kan* have indskrænket sig til yndefulde arabesker og lignende, der ifølge Hetsch „passer for små inddelinger og værelser, hvis karakter forlanger blot munterhed". Da Tivoli langt hen på sommeren 1843 lukkede op for sine herligheder, blev det øjeblikkelig den store succes. Det forekom den almindelige borger, at Carstensen havde befordret et virkeligt mirakel ved at formå kongen og guvernøren, prins Carl af Hessen, til at åbne selve byens fæstningsterræn. Kun skumlere kunne hævde, at det hele blot var et bekvemt påskud for at få folk fra at beskæftige sig for meget med den indrepolitiske situation. Iøvrigt havde problemet: den af fæstningsværker indespærrede by, længe været et almindeligt europæisk fænomen. Den ene storby efter den anden voksede så stærkt, at nedlæggelsen af fæstningsværkerne blev aktuel.

Tivolis succes krævede stadige udvidelser og omdannelser af pavillonerne. Noget af det første der skete var, at den åbne koncertsal af klimatiske grunde måtte lukkes. Det skete i 1844 og ved hjælp af glasvinduer med jernsprodser, i virkeligheden et meget tidligt eksempel på glas- og jernkonstruktion. Det blev højt beundret.

H. C. Stilling: *Koncertsalen 1844*

I 1844 blev haveanlægget først udformet. Der blev anlagt store uregelmæssige bede og anbragt en mængde nips; siddepladser under kinesiske paraplyer, statuer og volierer, antikke vaser, kinesiske og „antikke“ telte, en kilde med ægte kildevand fra Kirsten Pihls kilde, og over det hele rejste sig de 13 høje flagstænger med forskellige nationers flag med Dannebrog på den højeste og flotteste.

Kompagniskabet Carstensen-Stilling fortsattes 1845–47, hvor Carstensen, der havde fået tilladelse til at opføre „et Vintertivoli“ i Amaliegade – et eksclusivt strøg – byggede *Casino* med Stilling som arkitekt. Navnet Casino var, som Tivoli, en italiensk betegnelse.

I 1700-tallets Italien havde hver by sit Casino, forbeholdt adelen og det højeste borgerskab. Men i liberalismens tid fik det fornemme klubhus en særlig funktion som central selskabspalæ ved de mondæne badesteder både ude i landet (Spa, Baden-Baden) og ved havet (Brighton, Klampenborg). En særlig Casino-type var Redouten, der betegnede et fashionabelt spille- og danseetablissement og er vel nærmest den, der har dannet forbillede for det københavnske Casino: Carstensen hæftede så desuden betegnelsen „Vinter-Tivoli“ på det og ønskede det forsynet med springvand, vinterhave og bibliotek.

Casino blev et rummeligt hus på den dybe dobbeltgrund med façade både mod Amaliegade og Larsens Plads. Den første beregnet til gående, den anden – med Baldakindække – til kørende gæster.

Med Casino fik Carstensen sat sit ønske igennem om eksclusivitet, men desværre medførte netop dette allerede med første sæson 1847 dets ruin som Vintertivoli, thi byen var endnu langtfra udviklet nok til at kunne yde et sådant foretagende retfærdighed. Skylden lå ikke hos arkitekten. Huset var både smukt og velindrettet. Façaden mod Amaliegade er festlig og fornem med den brede gavl, der samler det femaksede midtparti, hvis store enstonede rytme i belétagen yderligere fremhæves af de fint inddelte sidepartier. Façaden mod Larsens Plads præges derimod af helt andre tanker. Den er en decideret bagfaçade, hvis eneste dominanter er de tre baldakinforsynede portaler, af hvilke de to er trukket helt ud i hjørnerne. Ideerne fra disse façader går igen i selve indretningen af bygningen. Hovedfaçadens festlige tredeling mærkes ved udformningen af belétagen med den store festsal med de lange gange på siderne til promenade, og det mere nøgterne ved bagfaçaden finder vi i nedre etage, der er indrettet til daglig benyttelse med lokaler til restauranter, billard og bibliotek, grupperede om den brede midtergang, der genkendes fra den tidligere toldbodprojekt af Hetsch. Casino, specielt festétagen, vakte den allerstørste beundring hos samtiden. Særlig heldig synes arkitekten at have været med anlægget af det storartede trapperum i forbindelse med en overdådig pergola mellem den store og lille sal.

Senere, i ølhallen *Thors Hal* på Vesterbrogade, arbejder Stilling i det små med motiver fra denne pergola. Værterne S. og P. à Porta stræbte absolut ikke højere, end at Københavnerne med lethed kunne følge med, men indenfor de givne rammer blev

H. C. Stilling: Casino, den oprindelige pergola (tegnet af Stilling)

H. C. Stilling: Casino. Façaden 1847 mod Amaliegade

H. C. Stilling: Casino, façaden mod Larsens Plads

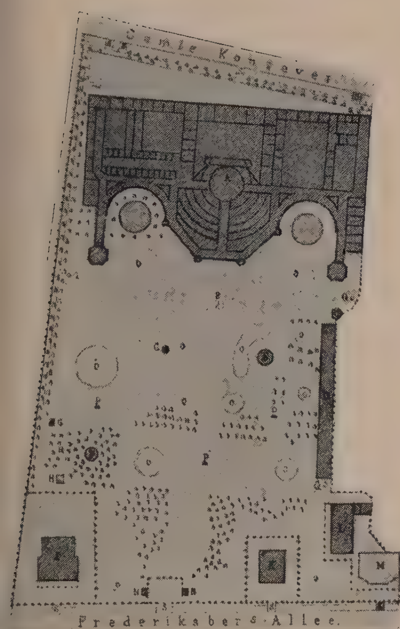

Carl Emil Wessel: Alhambra, façaden

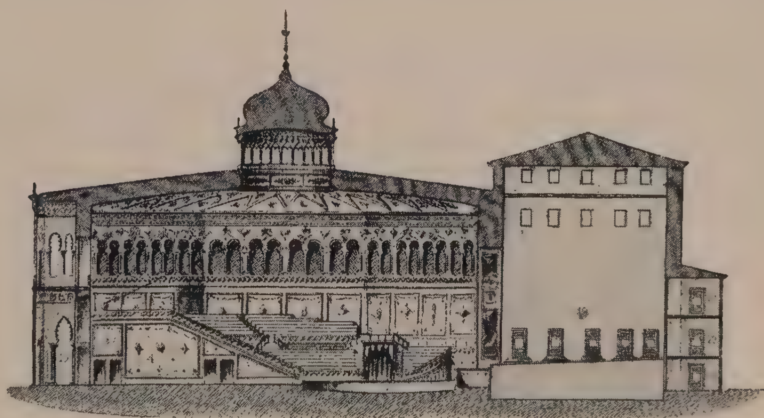
intet sparet for at gøre restauranten så flot som muligt. Denne lille ølhal synes sammensat af et virvar af idéer. Navnet Thors Hal virker vidunderligt i forbindelse med beskrivelsen af det indre, som var af exotisk overdådighed med tropiske planter og malerier, forgyldning, spejlglas, statuetter, hængekurve, springvand og midt i al stadsen hypermoderne jernsøjler, som bar loftet.

Udvendigt forbinder arkitekten indtryk af de moderne arkitekturstrømninger, han havde lært at kende på sine rejser, med de tilvante klassicerende elementer. Et fænomen som indgangsdøren, der butiksagtigt er anbragt i det store vindue, må nok tages som en lidt ukontrolleret kærlighedserklæring til de nye jern- og glaskonstruktioner. Eklekticismen fra de små tivolipavilloner er spændt lovlig hårdt. Imidlertid var øllet koldt og publikum begejstret, og det hele et godt udtryk for tidens glæde både over konstruktionerne og den løfterige og opblomstrende danske ølproduktion. Lokalet er forøvrigt delvis bevaret i det nuværende Valencia.

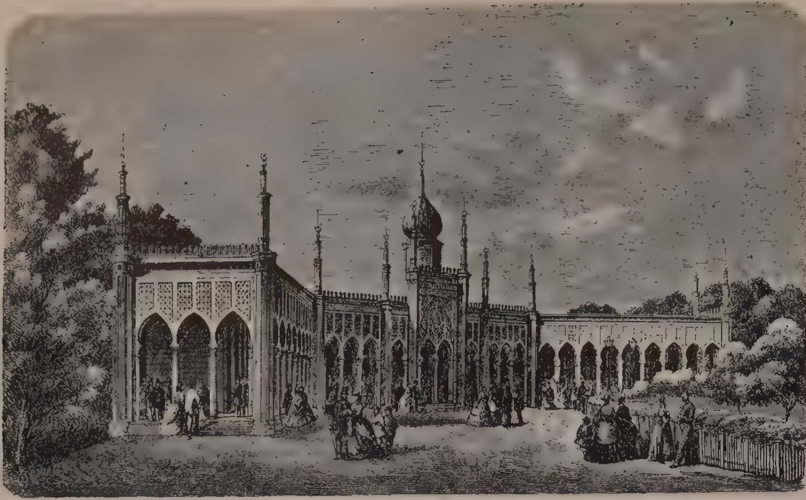
Samme år, 1857, dukkede Carstensen efter forskellige rejser igen op i København med en ny idé til et københavnsk forlystelsesetablissement „Alhambra". Med det navn var han så internationalt aktuel, som det var muligt på dette tidspunkt. Den

Plan over Alhambra 1857

Carl Emil Wessel: Alhambra, tværsnit

H. C. Stilling: Tivolis bazarbygning 1863

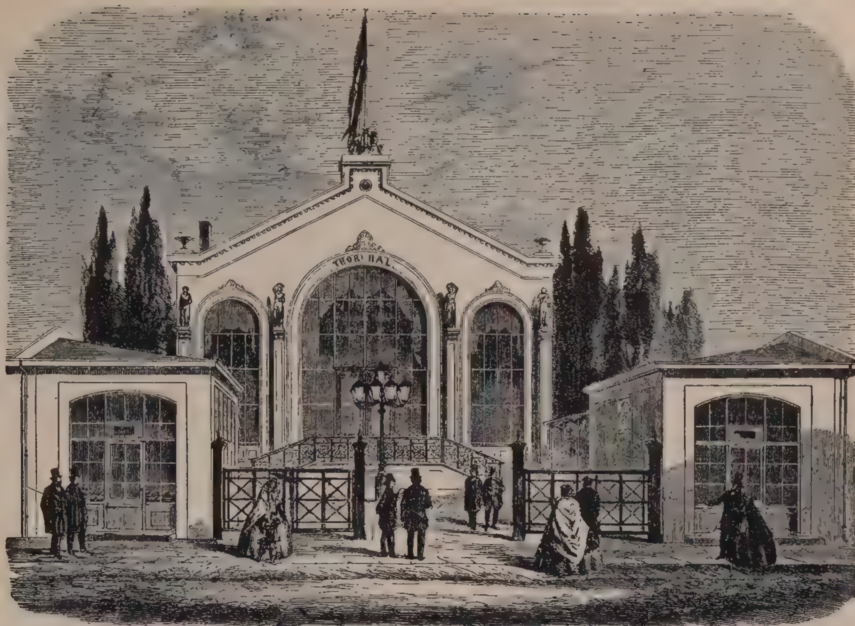

J. A. Stillmanns ombygning af Tivolis koncertsal 1863

Koncertsalen i Tivoli efter ombygningen i 188[illegible]

I. C. Stilling: Thors Hal

arkæologiske interesse var i disse år i stadig stigen hos arkitekterne. Det gjaldt nu ikke mere at anvende interessante enkeltheder fra ældre eller fremmedartet byggeskik som inciterende momenter på bygningerne. Nu tog man hårdere fat, og målet blev ligefrem: gennem bevidst studium at kunne beherske de forskellige stilarter og genskabe fortiden. Det mauriske slot Alhambra ved Granada blev i trediverne genstand for en grundig undersøgelse og opmåling af den franske arkitekt Jules Goury og den engelske Owen Jones. Goury døde under arbejdet, men Jones fuldførte det og udgav 1843–45 et stort 2 binds værk om Alhambra, som måtte genoptrykkes 1847. Hans studier her, såvel som i andre stilarter, dannede grundlaget for en helt ny dekorationskunst, som brød igennem i hans udsmykning af Krystalpaladset ved den første verdensudstilling i London i 1851. I tilstræbt rene stilarter opbyggede han sale og gårde med ægyptisk, græsk, romersk og maurisk udseende. Den sidste kaldtes rentud Alhambragården. Princippet blev at undeholde og belære på samme tid. Denne tendens var lige noget for Carstensen. I sine skrivelser angående Alhambra forklarer han, at han anser det som en livsopgave at skaffe København en virkelig forædlende forlystelsesanstalt.

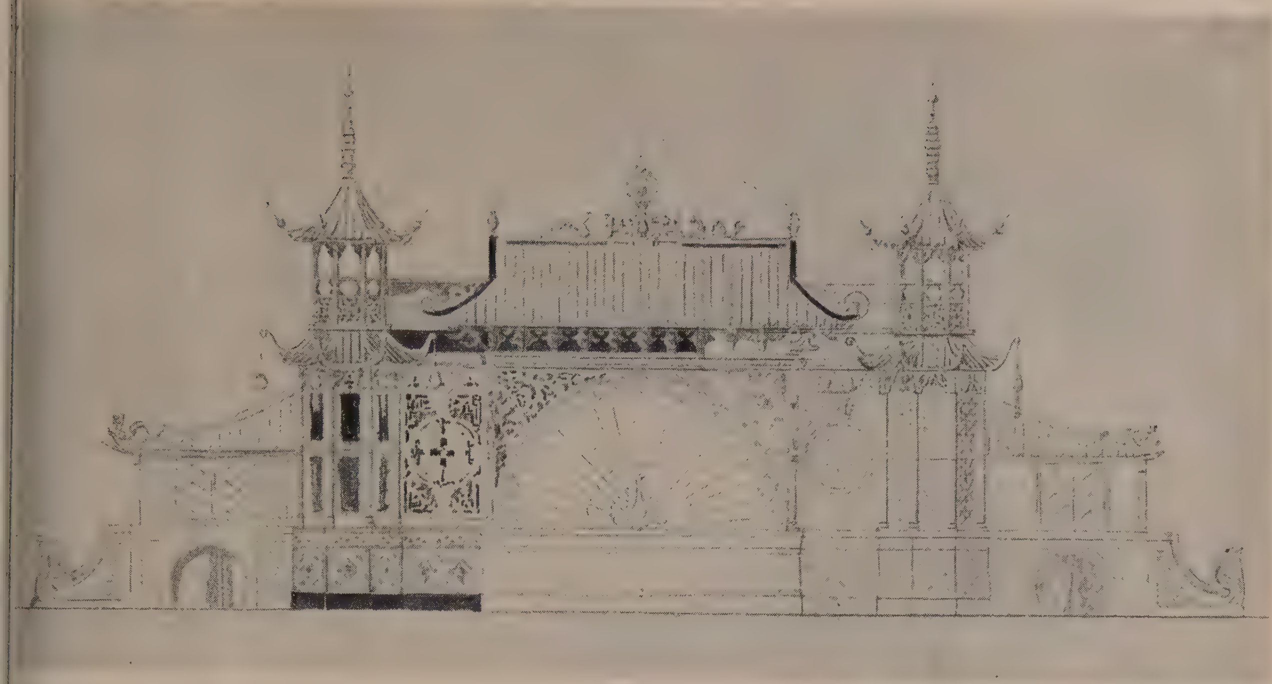
Denne gang blev det ikke Stilling men en anden Hetsch-Elev, den unge arkitekt Carl Emil Wessel, der tegnede arkitekturen. Wessel var begyndt med at studere tysk gotik, men gennem dette sit første og omtrent eneste arbejde (han døde ganske ung) blev han så begejstret for maurisk stil, at han senere på sin stipendierejse fortrinsvis studerede maurisk arkitektur.

Alhambra blev et stort foretagende i ægte ment maurisk stil. tidligere tiders lette arkitektoniske antydninger var forbi. Anlægget blev koncentreret om den store hovedbygning, som lå med ryggen til Gl. Kongevej i hele den store grunds bredde. Den må have virket som en pompøs teaterdekoration, når man kom fra indgangen ved Frederiksberg Allé. Façaden var stærkt svungen, i midten dominerede det mægtige polygonale teater-

rum, kronet af en løgkuppel og fire minareter, mens to fremspringende kiosker markerede façadens afslutning til siderne. Bygningen indeholdt to store gårde. I den ene var et haveanlæg, hvor der var projekteret en glaspavillon til udstillinger. Den anden skulle have overdækket holdeplads til køretøjer, en meget fin publikum-service for den tid. Den var dog også beregnet til lokale til dekorationsmaling. Endvidere var der forskellige butikker, restauranter og „typografiske og lithografiske etablissementer“. Over scenen var der oplagsplads for bagtæpper, men dog næppe i betydningen snoreloft. Haven måtte ikke indeholde karuseller, rutschebaner og lignende; de optrådte dog under kultiverede og tempererede former med navnene „Vugge-Sving-Gynge“ og „Bue-Kjøre-Spor“.
Over alt dette glemte man imidlertid ikke nationalfølelsen. Foran hele denne mauriske drøm var det meningen at anbringe en kolossalstatue af „Danmark“.
Forskellige tekniske finesser indførte Carstensen også. Orkesterets plads kunne hæves og sænkes efter behag, idet festsalen skulle kunne bruges til forskellige formål, og den cirkulære promenadeplads midt i teatersalen kunne i løbet af et kvarter omdannes til circusmanege. De store forhold, den strålende, endnu sjældne gasbelysning, og de mange farver i dekorationerne (delvis debutarbejde af teatermaleren Valdemar Gyllich) overvældede publikum. Men igen skulle det vise sig, at Carstensens fantasi og den københavnske rytme ikke holdt samme takt. Allerede i 1869 måtte anlægget nedrives.
Tivoli var hyggeligere.
Samtidig med at Stilling havde udført sine store forlystelsesanlæg, var han også blevet benyttet som arkitekt for nogle andre af mere beskedent format. Omtrent samtidig med Tivoli havde han bygget *Kongens Klubs Sommerlokale* på grunden overfor, og ude på Frederiksberg, hvor det gamle Ratzenborg i tidens løb under navnet *Sommerlyst* havde arbejdet sig frem til en populær forlystelseshave, byggede han i 1857 en ny koncertsal, med hvilken det lykkedes at bringe Sommerlysts anseelse endnu en tak i vejret. Trods forskelligheder både i tid og bygningsmateriale lignede de to bygninger hinanden. Den lille tidlige tempelagtige træpavillon med de søjlebårne arkader foran hovedpartiet og

H. C. Stilling: Kongens Klub, 1845

ilhelm Dahlerup: Tegning til Pantomimeteatret i ivoli 1874

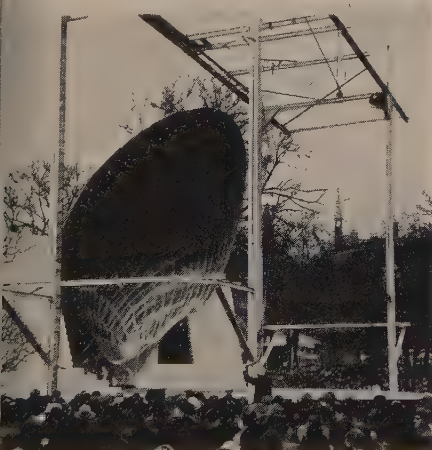
lette stilfærdige sidepartier, havde i virkeligheden samme grundidé som den senere mere bastante bygning, hvis modernisme her fremtrådte betydeligt mere behersket end tilfældet var med det samtidige „Thors Hal". De høje murpiller, der går igennem hele bygningens højde og foroven sammenbindes af buer, var et motiv med schinckelsk præg, som Stilling ofte benyttede i sine senere bygninger.

I interiøret gjorde han igen lykke med sine dekorationer og med sine hængekurve mellem støbejernssøjler. „Sommerlyst"s koncertsal er gennem adskillige ombygninger blevet til det nuværende Frederiksberg Teater.

I såvel „Sommerlyst" som i sine andre forlystelseslokaler fik Stilling også anvendelse for sine evner som dekorationsmaler. Hans akvareller fra rejserne tyder på, at han har haft et vist talent i denne retning, og at han har været en forløber for den senere så populære Carl Lund.

I 1863 genopbyggede Stilling Bazarbygningen i Tivoli efter en brand. I pagt med tiden og med udgangspunkt i sine studierejser opførte han den i en langt stærkere orientaliserende stil end den første, dog uden at sætte nogen af den lethed og ynde til, som var karakteristisk for det første Tivoli. Den blev fuldført af arkitekten Stillmann, endnu en Hetsch-elev, som bagefter med mindre held og større tyngde ombyggede koncertsalen til en polygonal centralbygning i slægt med Alhambras midtparti. Den blev senere til „Glassalen". Men trods alt er det dog Stilling og hans orientrejse, der står bag såvel den som den senere, nu brændte koncertsal og endelig den nye bazarbygning fra 1908.

Helt op til vor tid har Tivoliarkitekturen med forkærlighed fortsat ad disse baner. De orientalske eventyr har udfoldet sig mellem kulisser af den mest forskelligartede geografiske eller historiske oprindelse. De pseudoarkæologiske idéer blev hurtigt opgivet

Poul Henningsen: Muslingeskallen på kunstnerplænen 1941

igen til fordel for den romantiske havearkitekturs fabuleren og denne nåede sikkert sit højdepunkt i Vilhelm Dahlerups bedårende kinesicerende pantomineteater fra 1874. Som et modtræk mod nutidens traditionsløse monotone udtryksform i de folkelige forlystelsesanlæg har man da i Tivoli vedblivende klamret sig til romantiken årti efter årti. Af de seneste forsøg på at forny denne er der grund til at nævne Frits Schlegels sukkerstangs-danset og Poul Henningsens atter forsvundne mekaniske muslingeskal. Begge glimrer dog mere ved camouflagens originalitet end ved arkitekturens naturlighed. I den almindelige arkitektur har den konstruktive stilfornemmelse forlængst afløst den romantiske. Den beskæftiger sig desuden indgående med problemet om arkitekturens og naturens indbyrdes forhold. Dens grundtanke synes beslægtet med det oprindelige Tivolis enkle konstruktive bygninger. Det er nærliggende at antage, at det bliver den, der kommer til at afløse den gamle romanticisme og bliver en fornyer af traditionen, Tivolis fornemste dyd.

Dansetten i Tivoli

Af arkitekt M.A.A. Frits Schlegel 725.823

Opgaven var på Arenas grund at skabe et samlingssted for den danseglade ungdom, som tidligere udfoldede sig i glassalen. En restaurant med et mindre dansegulv for roligere udfoldelse skulle knyttes til det; det var et krav at det gamle scenehus med omliggende smårum skulle anvendes. Det blev udnyttet til restaurant med køkken og garderober for de to orkestre. Det lille dansegulv ligger midt på den gamle scene med en bar på den ene side og omgivet af serveringspladser som fortsætter ud under markiserne som knytter det gamle scenehus sammen med den nye dansehal.

I 1948, hallens opførelsesår, bevirkede omfattende restriktioner afgørende begrænsninger i valg af konstruktioner og materialer. Således måtte de 8 runde søjler udføres uden armering, hvilket bevirkede en meget stor volumenforøgelse af disse. Taget, der er udført af profiljern, blev dækket med forskelligt farvede træspån i et mønster, som efterhånden kun kan ses på undersiden, idet spåntaget har fået en sølvgrå tone. Af hensyn til blæsten var det nødvendigt at afskærme med glasvægge i den ene side. De otte søjler er bemalet med smalle striber i forskellige farver. Markiserne er okkergule og gavlen på det gamle scenehus er brunt. På taget er ophængt bogstaver med lamper, ligesom kanten langs tagskægget er forsynet med farvede lamper. Gulvet er rødbrun Dafolium. Belysningen består af kuglependler i forskellig størrelse med farvede pærer i. I scenehuset er belysningen lagt over et kassetteloft med skiftevis sandblæst glas og plader i forskellige klare farver.

Broen ligger omtrent hvor de tidligere broer har ligget som forbindelse til „Øen", nemlig i forlængelse af den allé der fra glassalen har retning lige mod bastionen. Broen går i zig-zag – ikke for at værne mod onde ånder som i Kina – men for at bryde den lange flugt og for at opnå nogle rolige hjørner, hvor man kan stå og se ud over søen til den ene side og på de små motorbåde neden for det kinesiske tårn.

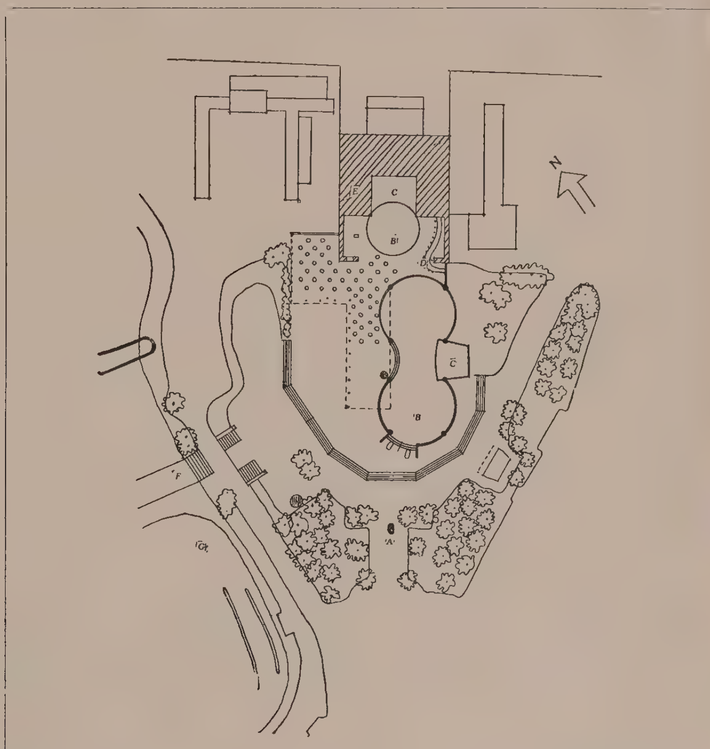
Bastionen, Holcks Ravelin eller „Øen" som den he[…] da den var en ø, har været bebygget siden 18[…] Først var der sangerindetelt „Det Valentinske S[…] skab"; til udstillingen i 1888 opførtes „Marstran[…] Pavillon", som siden fik tilbygget et scenehus til […] friluftsteater, dette måtte dog senere overdækkes og […] sidst erstattes med „Arena". Her har været cirku[…] varieté, koncertsal (Olympia), danselokale og i 19[…] blev det „Tivolis Sommerteater", 1926 blev det bi[…] graf, i 1927 igen teater og efter schalburgtagen ko[…] Lommerrevuen

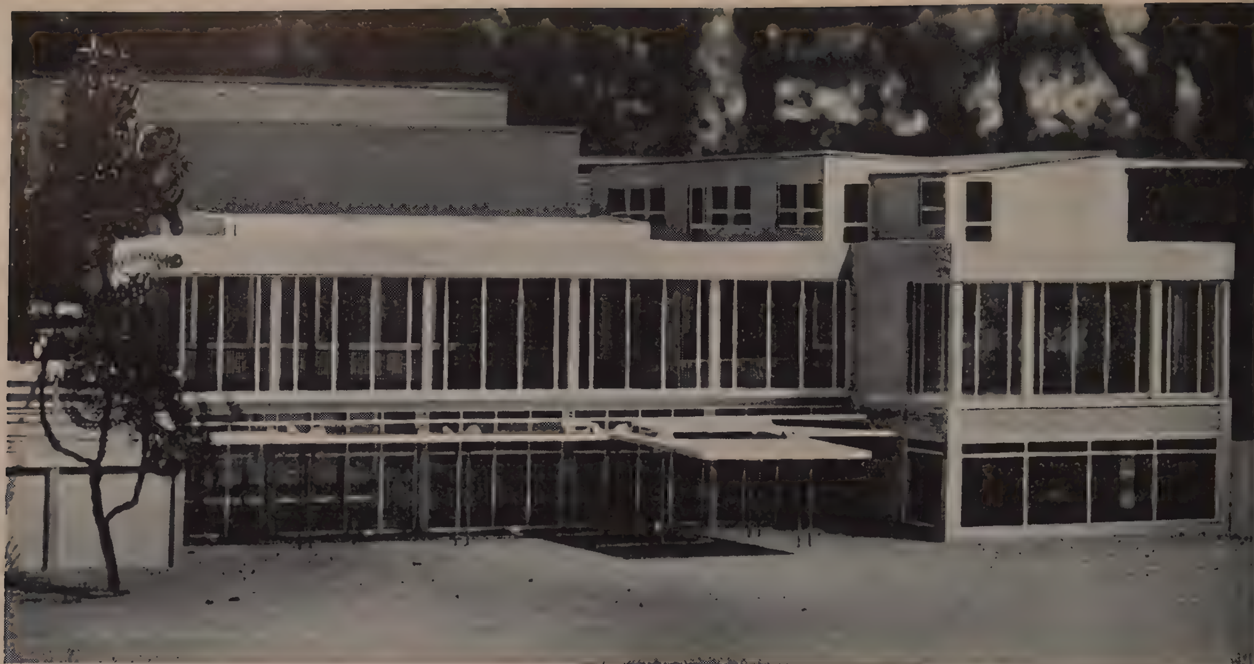
Dansehallen om aftenen

Indgangen

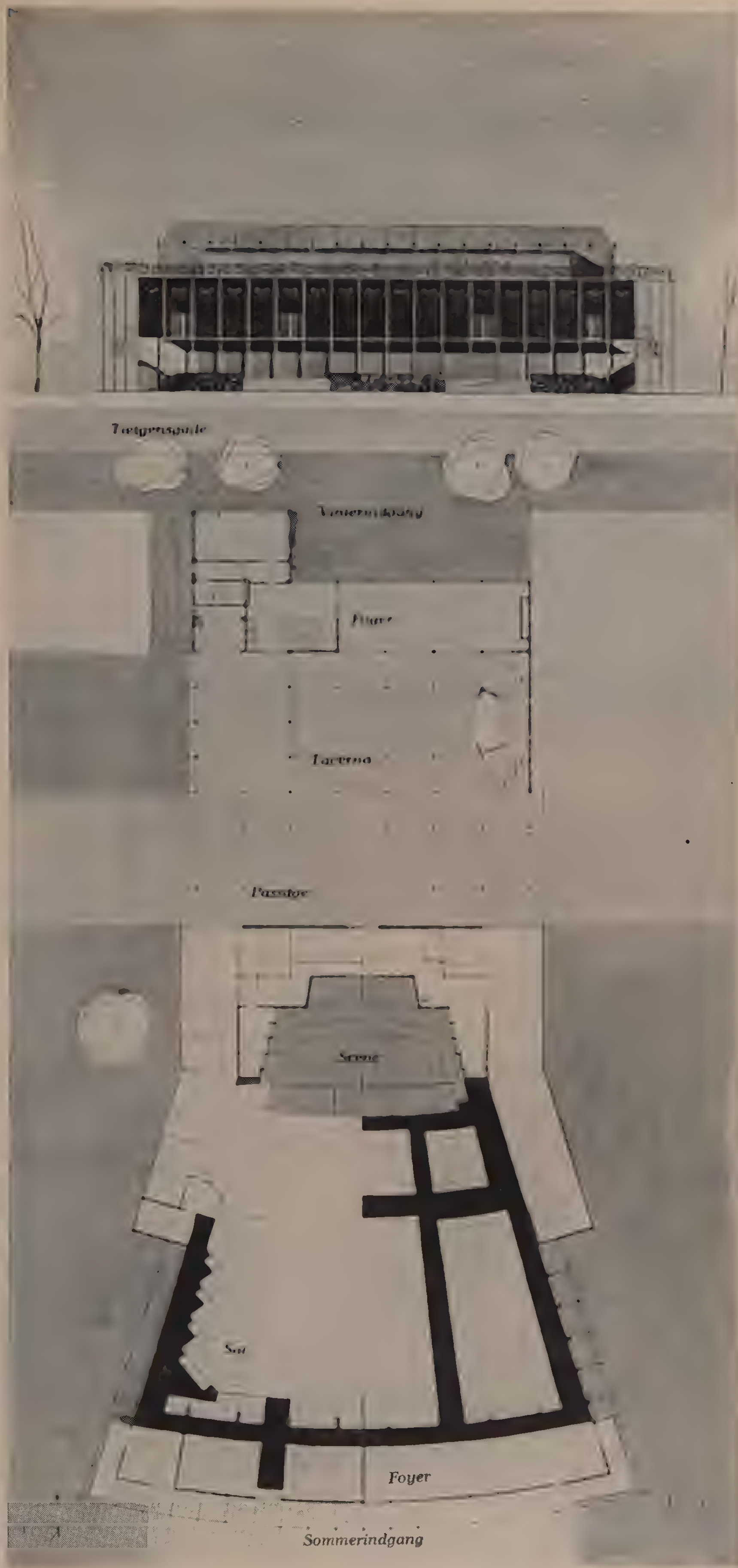
Plan af Dansetten. 1:1200. A. Billetkiosk, B. Dansegulv, C. Orkester, D. Bar, E. Køkken, F. Bro, G. Både

Modelfotografi af façaden mod Tietgensgade (vinterindgangen)

Modelfotografi af bygningen mod haven med sommerindgangen

adetegning af sommerindgangen mod ha-
(øverst) og plan, visende hele bygnings-
plekset (nederst). Mål ca. 1 : 550

ivolis nye koncertsal. Af arki-
ekter M.A.A. Frits Schlegel og
ans Hansen *725.824*

en 25. juni 1944 blev blandt mange ygninger i Tivoli også havens gamle oncertsalsbygning, som arkitekt Arne etersen havde bygget i 1903, sprængt luften.

et var en let træbygning, opført i aurisk stil, med den berømte gas-luminerede façade ud mod plænen. iden ødelæggelsen har der været ar-ejdet med en ændret placering af en y sal, men i 1951 bestemte man i amråd med Københavns kommune at pføre det nye koncerthus på samme ed som den gamle sal.

øbenhavns kommune ønskede dog, t man ved genopførelsen i højere rad end det havde været tilfældet ved en gamle sal, gjorde det muligt at nvende det nye koncerthus om vinte-en med direkte adgang fra Tietgens-ade.

ette krav til vinteranvendelsen har jort det nødvendigt at etablere en ben sommerpassage, der om vinte-en vil indgå som en del af foyeren, g give plads til opstilling af gardero-er.

oncerthuset, der opføres i en jern-etonkonstruktion, påbegyndtes 1. de-mber 1953 og forventes indviet i sommeren 1956. Det omfatter et bygget areal på ca. 2700 m² og vil ive plads til ca. 1830 tilhørere.

uset opføres af arkitekterne Frits chlegel og Hans Hansen med civil-geniør Leth-Hansen som rådgivende geniør for de statiske konstruktio-er, civilingeniør dr. techn. Vilhelm assen-Jordan som rådgivende inge-iør for de akustiske arbejder, og ci-ilingeniør Johs. Jørgensen som råd-ivende ingeniør for de tekniske in-tallationer.

Smøgen i Tivoli

625.711.6

Af arkitekt Simon P. Henningsen og teatermaleren Erik Nordgreen

Den lidet påagtede del af Tivoli blev i 1952 omskabt til en festlig smøge, der har bevist sin popularitet ved aften efter aften at tiltrække en tæt strøm af mennesker.

Noget af den oprindelige sære stemning er bevaret, men med et tilskud af festlighed, skabt ved belysning og fantasifuld udsmykning. Belysningen med de svagt hvidgule kupler, der belyser trækronerne nedefra, er nænsom overfor den oprindelige stemning. Det grelle kulørte lys er så vidt muligt undgået.

De små boder er malet i varme lette farver og er indrammede af de mest sandsynlige og usandsynlige ting: Et galleri af galionsfigurer, legemstore udskårne træfigurer, malede buster, gamle københavnske butiksskilte som glarmestre, handskemagere, urmagere, karetmagere, blikkenslagere, nøglesmede og optikere smykkede deres butiksfaçader med, ophængt i krøllede smedejernsgalger og anbragt på udskårne hylder. Primitivt bemalede heste fra hestekarussellerne præsenteres på stribe på klippevæggen og ser dejlige ud i deres strakte galop.

Smøgen frister til den tanke, at man under udhulningen af klippen til de nye boder har fundet et gammelt kontor for glemte sager, og figurerne derfra, lettede for gipsmassernes tryk, er fløjet ud for at tage ophold på bjergsiderne.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

TIVOLI

(Et bedre Tivoli – fortsat fra annonceside 14)

Langs Festpladsen føres Publikum op til Forlys serne, der nu føres videre over det døde Punkt Thetaarnet, helt over til Arena. Saaledes slu Strømmen til en virkelig Rundgang i Haven. H denne Randpromenade, Hovedpromenaden og F pladsen mødes med Stien langs Søen (ved Theta net) lægges Promenadeorkestret.

Musikken falder saaledes: ved Indgangen, mid Haven (Glassalen) og tilbage i Haven. „Gøglet" m saa fordeles saadan, at det mest støjende ligger u Siderne (bag Festpladsen og hen mod Arena), mindre støjende ud for Promenadeorkester-Plads paa den anden Side af denne fortsættes saa de mind anmassende Forlystelser i det nye Haveanlæg, hv de saa ebber ud i Børnelegepladser, Kiosker og I værtninger, saaledes opnaar man en naturlig K tinuitet og undgaar formodentlig dermed de „dø Punkter", de Arealer, der med den nuværende Pl ikke paa nogen Maade lader sig udnytte.

Dette angaaende Havens æstetiske Muligheder dens Anvendelighed for Publikum. Man vil naturl vis straks indvende, at en saa radikal Omformning for kostbar, men ogsaa forretningsmæssigt ligger d saa store Værdier at redde, at man med det samm bør stile mod en Udvikling til den rationelle U nyttelse.

Jeg har nævnt Forretningen med den nye Konce sal, med de store Lejeres Udviklingsmuligheder h ogsaa en enorm økonomisk Værdi, og endelig ko mer det Moment, som i Fremtiden faar den stør Betydning: Det vil hævne sig, hvis man ignorer Spørgsmaalet om Havens Kapacitet. Den nuværen Plan ødlser med uanvendelige Kroge – for ikke tale om de store Strækninger foran Wivel og Nin og paa venstre Side af Koncertsalen, Strækning som man i Tilfælde af Trængsel nok kan presse Fo ud i, men som aldrig kan faa nogen naturlig T trækning.

Hængende Haver

Naar jeg paa min Skitse har projekteret en saml Randbebyggelse, har jeg dermed anspændt Initiativ med endnu større økonomiske Indsatser. Jeg maa d bemærke, at selv om Planen viser Hovedtema (Promenadens Adskillelse fra Pladsen) som afhængi af Randbebyggelsen, saa eksisterer denne Afhængi hed ikke, jeg har blot givet det denne Form, fordi j jeg finder den konsekvent, hvad andre saa ellers m mene. Jeg finder det rimeligt, at den dyre Grun udnyttes for Byen og for Havens Økonomi. Fo lystelserne maa ogsaa ordnes i et Anlæg, hvor ove flødige Hjørner undgaas.

Endelig byder Randbebyggelsen paa Chancen for e festlig Effekt, idet man mod Tivoli kan udforme de som udstrakte, terrasseformede, hængende Haver, Anlæg, der naturligvis vilde blive uden Sidestykk og som paa Festaftener kunde udnyttes til en Ill mination af en ganske fantastisk Art.

Spørgsmaalet om, i hvilken Orden og i hvor mang Tempi Omformningen kan ske, er ikke overset, me det er strengt teknisk og derfor uinteressant for Offen ligheden.

Det centrale i denne Udvikling er Hensynet til d *rigtige Tivoli*, til de Værdier, der har skabt Haven Ry, og som den lever paa.

(Teksten fortsættes på omstående si

Konkurrencen om fremtidens Tivoli

Af arkitekt M.A.A. Hans Hansen

I 1944–45 afholdtes en konkurrence om „Fremtidens Tivo
Konkurrenceresultatet var offentliggjort i ugehæfte 16/19
hvor arkitekt Hans Hansen bl. a. skrev følgende:

Optegner man en kurve over Tivolis besøg genn
100 aar, saa ser man, hvorledes den afspejler kr
og kriser, pengeknaphed og pengerigelighed, tur
begivenheder, som f. eks. udstillingen i –88, og
tionale festdage, som Kongens regeringsjubilæum
–37, men ogsaa de mindre nyheder og attraktio
haven har budt paa og, som de mindste krusnin
paa kurven, vejrets omskiftelighed fra aar til aar. M
hovedtendensen er umiskendelig, kurven stiger o
trent parallelt med en tilsvarende kurve over befo
ningstilvæksten i Storkøbenhavn.

Skal der paavises en afvigelse fra denne hovedlin
saa er besøget nærmest stigende siden 1914 samm
lignet med indbyggertallet, ogsaa naar man ser b
fra krigstiders og pengerigeligheds indflydelse i vi
perioder.

Da havens areal ikke har kunnet udvides siden Dro
ningens Enghave blev indlemmet og søen reguler
har det stigende besøg langsomt maattet ændre h
vens karakter og slide paa den. Gradvis er den
smaaborgerlig idyl blevet en storstads stærkt trafi
rede folkepark. Idag skal mange tusinde færdes p
samme areal, hvor der engang promenerede nog
hundrede. Det er gaaet ud over idyllen – og det
gaaet ud over parkkarakteren, man kan ikke læng
gaa i Tivoli for at søge naturensomhed.

Fortsætter byens udvikling som hidtil, vil besøge
Tivoli (hvis man ser bort fra alle andre forhold, d
kan influere paa det) antagelig komme op paa o
kring 3 millioner om 30 aar, det er en stigning
idag paa 50 pct. Da allerede det nuværende bes
paa store dage (ca. 52.000) maa siges at oversti
Tivolis kapacitet, er det et nok saa alvorligt pe
spektiv.

Allerede om 10 aar maa man nøgternt regne med

TIVOLI

(Teksten fortsættes på omstående si

Tove og Edv. Kindt-Larsen: Forslag til en Plan for Fre[…] tidens Tivoli. *Konkurrenceprojekt, tildelt 1. Præmie. 1:4000*

besøg paa 2,5 millioner i en sæson og et festafte[…] besøg paa 65–70.000.
Paa Kongens 25-aars regeringsjubilæum i 1937 var c[…] ca. 62.000 mennesker i Tivoli, og det var slemt no[…] men kulminationen naaedes paa Tivolis 100-aarsd[…] i 1943, hvor der gik 112.000 gennem tælleapparatern[…] hvor mange der er gaaet uden om er ikke godt […] sige, men hvis alle abonninerne har været der, saa […] det vel ca. 13.000 til – ialt 125.000 mennesker.
Men da lignede Tivoli ogsaa en slagmark dagen eft[…] blomsterbedene var nedtrampede, afspærringer vælt[…] espaliers og træer, som maatte tjene til hvile- og u[…] sigtspladser, blev meget slemt lavet til, og det v[…] formentlig under indtryk af denne skrækkelige da[…] at Tivolis direktion allerede dengang indsaa, at d[…] var nødvendigt at lade udarbejde visse retningslini[…] for havens fremtidige udvikling, og dette var yde[…] ligere paakrævet, fordi Tivoli snart staar overfor fo[…] handlinger med kommunen om lejemaalets evt. fo[…] længelse.
Direktionen lagde dette arbejde i hænderne paa kom[…] munegartner G. N. Brandt og artikekt Poul Hennin[…] sen og bad dem udarbejde en udviklingsplan for Tivo[…] Tivolis brand gjorde spørgsmaalet om Tivolis fremt[…] aktuelt. Tivoli engagerede derfor arkitekt Frits Schl[…] gel til i samarbejde med kommunegartner Brandt […] udarbejde en genopbygningsplan.
Men ogsaa udenfor Tivoli var interessen for have[…] problemer stor – indlæg med gode raad, kritik o[…] advarsler strømmede ind til aviserne, først og frem[…] mest til *Politiken*, der da som en konsekvens hera[…] og for paa avisvis at udløse de interesserede læser[…] trang til medvirken og indblanding i den elske[…] haves forhold, udskrev sin konkurrence om Tivol[…] fremtid i efteraaret –44.
Der indkom 48 projekter, og det var da fristende a[…] gennemgaa dette store materiale paa en saadan maad[…] at det blev muligt, dels at lodde stemningen i a[…] almindelighed og dels maale indstillingen til de en[…] kelte problemer hver for sig.

(Teksten fortsættes på omstående si[…]

*

nsk rullegardin industri

V/ H. PERSSON

Special-

Persienner

i letmetal og stål

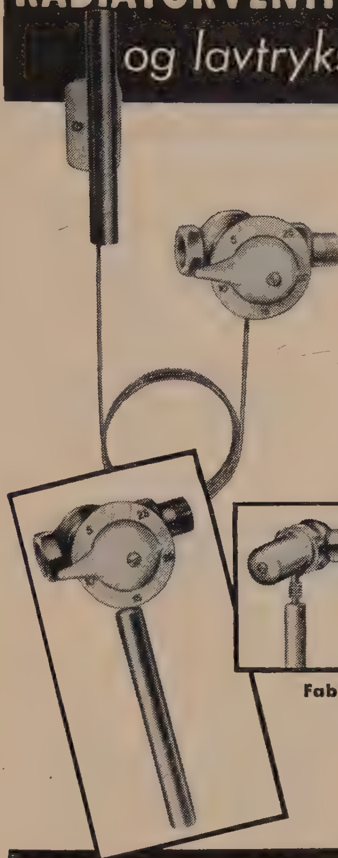
Gl. Kongevej 143

København V

lf. Eva 6144 - 6145 . Vester 5180

nne monteret i koblet vippevindue og koblet torammet
kan ses på vore stande nr. 658 og 659 i Byggecentrum

Danfoss TERMOSTATISKE RADIATORVENTIL for varmt vands og lavtryksdampanlæg

Foreslå Deres kunder at få installeret Danfoss selvregulerende radiatorventil, der sikrer konstant varme og sparer på brændslet.

Ved henvendelse til fabriken eller et af afdelingskontorerne, kan De rekvirere tryksager med udførlige oplysninger samt instruktioner om montering og justering.

Danfoss

Fabrik for automatiske kontrolapparater
Nordborg. Tlf. Havnbjerg 5411

København: Gl. Kongevej 1 E. Vester 1148
Århus: Christiansgade 29. Tlf. 35511
Ålborg: Nyhavnsgade 12. Tlf. 8230
Odense: Vestergade 44. Tlf. 15075

DRIFTSIKKER
SKÅNSOM
EFFEKTIV
STØJFRI

EM

VASKEMASKINE

type VS 570 (12 kg tøj pr. fyldning)

Den ideelle vaskemaskine til brug i ejendomsvaskerier, større husholdninger m. v. Vasketromle af rustfrit stål. Elektrisk omstyring. Opvarmng ved elektricitet, bygas og flaskegas, kulunderfyr, damp m. m.

LEVERANDØR TIL DET KGL. DANSKE HOF

AKTIESELSKABET

Georg E. Mathiasen

rdingborggade 12 . København Ø . Central 9043
Grundl. 1903

OVENLYS og UNDERLYS

JERNBETON og STRENGBETON

A/S ANDERSEN OG WINKEL
Bornholmsgade 8, København
PA 840 — 480

Tivoli. Den interimistiske Bro over Søen fra Vestre Boulevard. (Arkitekt Poul Henning

En særstilling blandt de indkomne forslag indtog projekt af Preben Hansen i samarbejde med den un havearkitekt Ingwer Ingwersen – det var interessa stort i linierne – forudseende og folkeligt i bedste f stand. Udgangspunktet er ogsaa her: „alting drukn i den uhyre Menneskemængde“, og han hævder, der nu „som paa Carstensens Tid er naturlige Anl tilstede dennegang for et større Tivoli“, han bind de gamle parker (paa den gamle voldkrone) samm til et grønt baand om Københavns centrum fra Tiv til kastellet og kalder det „et gloende Fortov adækv med Byens Indbyggerantal.“
Dette parkbælte er selvfølgelig tilgængeligt hele aar men om foraaret skifter det karakter – og der besk ves smukt en foraarstur, der gaar fra Langelinie i mod byen, hvor man møder: „et ambulant Fora af farende Folk med Telte, Boder og malede Vogn – de slaar sig ned ved Langelinie, ved Esplanade i botanisk have – en karussel stilles op ved „den frie en gynge i Ørstedsparken o. s. v. – det er da et smu perspektiv!
I selve Tivoli er pantomimeteatret, den gamle glass og divanerne bevarede og en ny koncertsal er lagt p arenabastionen – „og der skal være 1000 Lys paa de – en stor festplads paa gl. koncertsals plads – her sk f. eks. kunde rejses et cirkus eller lignende.
I denne store park forbliver endvidere de nuv. ku turelle institutioner, kunstmuseet, palmehuset, male udstillinger m. m. – saadan bør det blive engang og dommerne burde, selv om projektet falder ude for konkurrencens rammer, have givet Preben Ha sen en præmie.
Og mens vi nu er ved det, saa lad os bare rive huse ned mellem Tivoli og Ørstedsparken osse, de er ik for kønne, og i denne nye Aborrepark skal saa lig et nyt flot cirkus og saa Langkildes og Jensens udsti ling og koncerthus – det er paa tide, at vi begynd at se lidt stort paa sagerne! Preben Hansen slutt sin beskrivelse med disse ord: „Man kan ikke ko struere et nyt Tivoli, men med kunstnerisk Indsi lede det ind i en udvidet Form ved Bibeholdelse det fordums lette og graciøse i Anlægget.“

(Teksten fortsættes på omstående si

Et spørgsmål om ventilation

I månedshæfte 4-5 om industribyggeri havde firm
Glent & Co. bestilt en halvsides annonce for sine v
tilations- og luftkonditioneringsanlæg. Desværre sk
der en fejltagelse, således at annoncen ikke kom m
i stedet findes den i dette hæfte på annonceside
Efter at Glent & Co. har installeret et udmærket v
tilationsanlæg på vort tidsskrifts annonceafdeling,
ber vi at den slags varmeforglemmelser ikke finder st

Håndværkere og Leverandører

Dansetten i Tivoli

**Af arkitekt M.A.A. Frits Schlegel, rådgivende inge
H. Leth Hansen**

Murerarbejdet: C. Wienbergs Eftf. *Tømrerarbejdet:* Va
Lebech & Mortensen. *Snedkerarbejdet:* Novus. *El-
stallation:* Sofus Jensen. *Glarmesterarbejdet:* G. Worm
Søn. *Smedearbejdet:* F. & O. Schæbel. *Garderober:* C.
Thorborg. *Trådnet i dansehallen:* V. Fiedler A/S. *Tr
net på broen:* J. N. Kliem. *Scenehus:* Otto Lorentz
Parket på scenehus: Rasmussen & Sønner. *Asfaltgu
Københvans Asfaltkompagni A/S. *Messingskinner (Sce
hus):* Gørtlermester Madsen.

Annonceindex

(Teksten fortsættes på omstående sid

725.7
725.8

DEN KØBENHAVNSKE FORLYSTELSESHAVE

Af mag. art. fru Ide Løppenthin

I artiklen fortælles om den københavnske forlystelseshaves udvikling fra begyndelsen af det 19. århundrede, og der fremdrages eksempler på forlystelseshaver i udlandet, der dannede forbilleder for de københavnske. På denne baggrund fortælles om Tivoli og de arkitekter, der skabte den populære forlystelseshave.

Arkitektens månedshæfte 6/1954, side 73

725.832

DANSETTEN I TIVOLI

Af arkitekt M.A.A. Frits Schlegel

Der gengives fotografier og tegning af dansetten tillige med et stik visende stedet i det 19. århundrede.

Arkitektens månedshæfte 6/1954, side 88

725.824

TIVOLIS NYE KONCERTSAL

Af arkitekterne M.A.A. Frits Schlegel og Hans Hansen

Der vises tegninger og modelfotografier af den ny koncertsal, hvis opførelse er påbegyndt i dette forår, og som forventes taget i brug i 1956.

Arkitektens månedshæfte 6/1954, side 90

625.711.6

SMØGEN I TIVOLI

Af arkitekt Simon P. Henningsen og teatermaleren Erik Nordgreen

Der vises fotografier af smøgen, ledsaget af en kort tekst.

Arkitektens månedshæfte 6/1954, side 92